

BEATA STYPUŁKOWSKA

DLACZEGO DYDAKTYKA BIBLIJNA JEST KONIECZNA W FORMACJI KATECHETYCZNEJ?

1. Uwagi wstępne

Katecheza jest przede wszystkim spotkaniem z Chrystusem. Znajomość Chrystusa jest - parafrazując wypowiedź św. Hieronima - znajomością Pisma Świętego. Tym, co najbardziej niepokoi u przyszłych katechetów odnośnie ich formacji biblijnej, jest powierzchowne rozumienie Pisma Świętego, wręcz całkowite nieprzygotowanie do czytania oraz interpretowania Pisma Świętego w sposób poprawny, zgodny z intencją UNK. Współczesna katechetyka polska, aby być nauką służącą duszpasterskim zapotrzebowaniom Kościoła, winna nie tylko opracować teorię katechezy w jej wymiarze historycznym (co bez wątplenia jest bardzo wartościowe), ale o wiele bardziej przedstawiać nowe rozwiązania, koncepcje oraz formy, które można wprowadzać w praktykę już dzisiaj. Na przestrzeni kilkunastu lat daje się zauważyć niedostateczną formację biblijną katechetów. Mimo pojawiania się różnych pozycji z zakresu Pisma Świętego, katolicy nie są ciągle przygotowani do samodzielnego studium biblijnego i interpretacji słowa Bożego, a jest to przecież zadanie podstawowe katechetów.

Odpowiedzialni za formację katechetów winni być świadomi, że to Bóg kształtuje wnętrza tych, których wybiera na swoich posłańców. Każdy katecheta zatem oprócz merytorycznego przygotowania do posługi głoszenia słowa Bożego winien dbać o rozwój więzy i zażyłości z Chrystusem oraz o osobiste przyjęcie skierowanego do ludzi zbawczego orędzia. To dopiero uzdalnia go do przekazywania innym Bożego słowa. Aby dochować wierności Bogu i człowiekowi katecheta winien znać zasady poprawnego interpretowania Pisma Świętego oraz winien umieć je zastosować w swoim katechetycznym przepowiadaniu. Stosowanie zasad hermeneutycznych opiera się na ogólnej znajomości całego przesłania biblijnego.

Na trójplaszczynowe podejście do tekstów Pisma Świętego zwrócił uwagę T. Loska¹, ale nadal w literaturze katechetycznej jakby nie podjęto tego ważnego

---

1 Zob. T. Loska, *Heurystyka integralna. Próba syntezy zasad rozumienia i wyjaśniania Pisma Świętego w Kościele*, Kraków 1995.

założenia. W biblijnej formacji katechetycznej bardzo istotne jest wypracowanie jasnych zasad interpretacji Pisma Świętego, które pomogą chrześcijanom poprawnie rozumieć teksty biblijne oraz określenie celu, do jakiego zmierza czytelnik Biblii, nie trudniący się zawodowo egzegezą. Tym celem jest egzystencjalne odczytanie słowa Bożego, aby przyłączyć do Chrystusa. U osób przygotowujących się do podjęcia posługi katechetycznej zauważa się brak podstawowej znajomości Biblii wraz z niezajomością zasad czytania i metod służących jej poznawaniu. Lepszą znajomość Pisma Świętego w jej egzystencjalnym rozumieniu, ale już nie zawsze w poprawnej interpretacji teologicznej, zauważa się jedynie u osób związanych z ruchami odnowy życia chrześcijańskiego w Kościele. Wynika stąd wniosek, że współczesna katecheza szkolna nie przygotowuje uczniów do poprawnego kontaktu ze słowem Bożym. Aby zmienić tę sytuację, należy najpierw poprawić biblijną formację katechetów. Następnie zweryfikować katechetyczne programy szkolne.

Treść zbawczego orędzia jest w katechezie bezustannie odkrywana przez systematyczne badanie i jej wpływ na osobiste życie ludzi². Powiązanie teorii z praktyką stanowi istotny cel przekazu katechetycznego. Praktyka stanowi zastosowanie teorii w działaniu³. Tym, co najbardziej oddziałuje na człowieka, zwłaszcza młodego, są wzory zachowań wyływające z przyjętych wartości, a nie same teoretyczne zasady postępowania⁴. Katecheta więc winien być świadkiem zmartwychwstałego Chrystusa. Jest on wiarygodny wtedy, gdy jego egzystencja została przeniknięta – na wzór biblijnych proroków - przez słowo Boże. Nie może zabraknąć tego osobistego doświadczenia. Jeżeli katecheta nie będzie świadkiem rzeczywistości, którą głosi, wtedy jego postanie będzie niewiele znaczyło i szybko zostanie zapomniane. Katecheta przemawia przez świadectwo życia⁵. Charyzmat prorocki przejawia się w Kościele przez świadczenie i nauczanie ściśle ze sobą związane⁶. Taki wzór postępowania zostawia sam Chrystus, o czym przypomina Jan Paweł II w słowach: „...wielkość Chrystusa nauczającego oraz wewnętrzna spistość i siła przekonująca Jego nauki płynie stąd, że Jego słowa, przypowieści i rozprawy nie dają się nigdy oddzielić od Jego życia i Osoby” (Ct 9).

Katechizowani są zainteresowani swoim życiem, oczekują pomocy w kształtowaniu własnych przekonań, dyskretnej obecności podczas podejmowania ważnych życiowych decyzji. Katecheta winien pomóc im w stawianiu pytań, na które odpowiada Boże Objawienie, lecz najpierw sam musi być człowiekiem, który kształtuje własne życie w świetle Bożego słowa. Kto czyta Pismo Święte nie stawiając pytań, ten nie znajdzie w nim odpowiedzi⁷. Słowo Boże urzeczywistniające zbawczą obecność Chrystusa będzie skuteczne, gdy zostanie odczytane w wierności wobec Boga, który przekazuje swoją wolę, posługując się ludzkim językiem. Jest ono źródłem, z którego katecheza czerpie swoje orędzie⁸.

---

2 Ct 26.

3 K. Lech, *Rozwijanie myślenia uczniów przez łączenie teorii z praktyką*, Warszawa 1960, s. 130.

4 J. Słomińska, *Mechanizmy i funkcje grup młodzieżowych*, Warszawa 1986, s. 7.

5 A. Exeler, *Der Religionslehrer als Zeuge*, *KatBl* 106 (1981) z. 1, s. 8.

6 RH 19.

7 J. Terra, *Czytanie Pisma Świętego dawniej a dziś*, *Com* 6 (1986) nr 3, s. 17.

8 DCG [1997] 94, Ct 27.

Zasady hermeneutyki biblijnej wskazują, jak odczytywać Pismo Święte, które w sposób wierny przekazuje orędzie Boże, nie pozwalając na manipulację Jego słowem. Wierność jest sprawą centralną dla każdej hermeneutyki i tylko ona sprawia, że słowo Boże jest skuteczne, tworzy oryginalny sens w nowym kontekście⁹. Właściwe uchwycenie tego kontekstu jest bardzo ważne, ponieważ kontekst uwzględnia przede wszystkim sytuację życiową katechizowanych. Właściwe rozłożenie akcentów w katechezie, głoszenie słowa Bożego w sposób wierny wobec Boga i wobec człowieka należą w znacznej mierze do charyzmatu katechety¹⁰.

PKB w następujący sposób określa zadania katechezy biblijnej: „Objaśnienie Słowa Bożego w ramach katechizacji (*Sacros. Con.*, 35; *Dirēt. gen. catech.*, 1971. 16) - winno mieć za swe pierwsze źródło właśnie samo Pismo Święte, które, rozpatrywane w kontekście tradycji, stanowi punkt wyjścia, fundament i normę nauczania katechizmu. Jednym z zadań katechezy jest wprowadzenie nauczanych we właściwe zrozumienie Biblii i rozmyślenie w takim jej czytaniu, żeby można było odkryć zawartą w niej prawdę Bożą i skłonić czytającego do udzielenia odpowiedzi, odczuj jak to jest tylko możliwe, na orędzie, które Bóg swoim Słowem kieruje do ludzkości. Katecheza powinna uwzględniać kontekst historyczny objawienia i w jego ramach ukazywać główne postacie oraz wydarzenia Starego i Nowego Testamentu, widziane poprzez pryzmat zbawczych planów Boga. Aby dokonać przejścia od tekstów biblijnych do ich zbawczego znaczenia dla naszych czasów, trzeba się posłużyć zróżnicowaną hermeneutyką, sugerującą również odwołanie się do odpowiedniego rodzaju komentarzy. Owocność katechezy zależy od wartości stosowanej hermeneutyki” (IVC3).

Aby wprowadzanie w orędzie biblijne w katechezie było poprawne, katecheci muszą być do tego odpowiednio przygotowani. Zaplanowanie formacji biblijnej katechetów wydaje się zadaniem niezwykle ważnym. Co więcej – świadomość samego katechety, że nie może on poprzestać na biblijnej wiedzy, uzyskanej w ramach katechetycznych studiów – jest bardzo istotna. Pismo Święte bowiem jest najczęściej stosowanym źródłem formalnym katechezy. Ważne są zatem pytania dotyczące charakteru formacji biblijnej katechetów. Katecheza bowiem nie może być jedynie intelektualnym poznawaniem Bożej prawdy zawartej w Piśmie Świętym czy doświadczeniem emocjonalnym wraz z podjęciem jakiegoś postanowienia, lecz winna być całościowym zaangażowaniem człowieka w relacji do Boga, które sprawia Duch Święty. Pismo Święte musi być odczytywane w tym Duchu, w jakim zostało napisane¹¹. Stosunek katechety do słowa Bożego powinien przypominać postawę proroków, pełną pokory wobec Słowa, by dobrze je zrozumieć oraz odpowiedzialności - by w sposób właściwy je przekazać tym, do których katecheta-prorok zostaje posłany.

Różnorodne katechetyczne metody biblijne ułatwiają poszukiwania intelektualne i wolitywne oraz wprowadzają w egzystencjalne spotkanie człowieka ze słowem Bożym, które jest mocą zbawczą. Biblia zawiera sens Boży, głębszy od jej sensu histo-

---

9 M. Czajkowski, *Pismo Święte w katechezie*, w: *Teoretyczne założenia katechezy młodzieżowej*, red. R. Murawski, Warszawa 1989, s. 296.

10 G. Kusz, *Wykorzystywanie zasad współczesnej hermeneutyki biblijnej w katechezie*, AK 71 (1979) z. 2-3, s. 300.

11 DV 12.

rycznego i ludzkiego. Umiejętność odczytywania sensu historycznego i ludzkiego winna prowadzić do odkrywania Bożego przesłania. Wyjaśnianie i czytanie Pisma Świętego „w Duchu” możliwe jest tylko w świetle wiary¹². Jest to lektura człowieka uległego wpływowi Ducha Świętego, działającego w Kościele¹³. Gdy Pismo Święte czytane „w Duchu” staje się inspiracją w życiu oraz gdy dzieje się to w sposób systematyczny, możemy mówić o istotnym wpływie słowa Bożego na życie konkretnego człowieka¹⁴. Jest to warunek konieczny do rozpoczęcia posługi katechetycznej. Katechetą nie może zostać osoba, która nie rozpoznaje w Piśmie Świętym zbawczego słowa Bożego i która sama nie doświadczyła jego skuteczności i aktualności.

2. Zakres znajomości Biblii w formacji katechetycznej

Na początku należy postawić sobie pytanie: Co musi wiedzieć katecheta, aby dobrze zinterpretować tekst biblijny? Jakie umiejętności musi posiadać, aby z wielu tekstów wybrać ten najbardziej adekwatny do danego tematu? Jakie pozabiblijne wiadomości są potrzebne, aby dobrze rozumieć samą Biblię?

Bez wątplenia warunkiem podstawowym dla katechety jest konieczność podjęcia systematycznego studium biblijnego. W sposób uporządkowany wprowadzi ono bowiem w całość teologii biblijnej, umożliwi poznanie rozwoju historii zbawienia na przestrzeni wieków, nauczy traktowania całego Pisma Świętego jako orędzia Bożego oraz pozwoli zrozumieć poszczególne etapy formowania się tekstu natchnionego, wyróżniania odrębnych tradycji, gatunków literackich, sposobów przekazywania i redagowania ksiąg biblijnych.

DFK w następujący sposób wypowiada się na temat formacji biblijnej: „Ze szczególną starannością należy kształcić alumnow w zakresie Pisma Świętego, które winno być duszą całej teologii. Po odpowiednim wstępie niech zapoznają się oni dokładnie z metodą egzegezy, uświadomią sobie najważniejsze tematy Objawienia Bożego, a z codziennego czytania oraz rozważania treści Ksiąg Świętych niech czerpią pobudki i pokarm” (n. 16). Powyższy tekst wymienia trzy elementy: zapoznanie się z metodą egzegezy (zakres zasad historyczno-literackich), zapoznanie się z najważniejszymi tematami biblijnymi (zakres teologii biblijnej) oraz praktykowanie codziennego rozważania biblijnego (czytanie duchowe). Ponieważ nie ma oddzielnego dokumentu kościelnego dotyczącego formacji katechetów, właściwe będzie przyjęcie tej wskazówki dotyczącej biblijnej formacji kleryków jako aktualnej dla wszystkich głosicieli Słowa.

Warto zauważyć, że hermeneutyka biblijna stosowana przez katechetów nigdy nie będzie pracą egzegetyczną w znaczeniu ścisłym. Należy ją rozumieć jako prawidłowe wykorzystanie znajomości osiągnięć współczesnej egzegezy biblijnej na poziomie podstawowym. Refleksję nad tekstem biblijnym rozpoczyna dotarcie do zamierzeń autora. PKB nazywa metodę historyczno-krytyczną „niezbędną do naukowego

---

12 I. de la Potterie, *Czytanie Pisma Świętego „w Duchu”*: Czy możliwe jest obecnie patrystyczne czytanie Biblii?, Com 6 (1986) nr 3, s. 44-45.

13 M. Czajkowski, *Egzystencjalna lektura Biblii*, Lublin 1993, s. 94.

14 O konieczności ciągłego poznawania Biblii zob.: S. Grzybek, *Wpływ lektury Pisma Świętego na duchową formację chrześcijanina*, RBL 47 (1994) nr 3, s. 197-204.

poszukiwania sensu dawnych tekstów" (IA) i poświęca jej wiele uwagi. Przedstawiono historię tej metody¹⁵, główne założenia¹⁶, podano opis¹⁷ oraz jej ocenę¹⁸. Dalej powyższy dokument wymienia nowe metody literackie¹⁹ stosowane we współczesnej egzegezie (relatywną, narratywną i semiotyczną) oraz wyróżnia trzy podejścia do Biblii²⁰: ujęcie oparte na Tradycji²¹: ujęcie „kanoniczne”²², podejście odwołujące się do żydowskich tradycji interpretacyjnych²³ oraz odwoływanie się do historii oddziaływania tekstu²⁴; ujęcie nauk humanistycznych²⁵: podejście socjologiczne²⁶, odwoływanie się do antropologii kulturowej²⁷ oraz psychologiczne i psychoanalityczne podejście do Biblii²⁸; ujęcia kontekstualne dotyczą teologii wyzwolenia²⁹ oraz feministycznego podejścia do Biblii³⁰.

W przygotowaniu do komentowania Biblii istotne jest przede wszystkim zapoznanie z metodą historyczno-krytyczną³¹. Następnie szczególną uwagę należy zwrócić na podejście oparte na Tradycji, które ułatwi zrozumienie teologiczne tekstów biblijnych. Wiedza o szczegółowych metodach analizy literackiej, ujęciu nauk humanistycznych oraz ujęciach kontekstualnych wydaje się nieprzydatna do katechetycznej interpretacji tekstów jako zbyt specjalistyczna. Katecheci w trakcie studiów powinni zwrócić uwagę na ogólne zasady interpretacji Pisma Świętego. Nie zaszkodzi, gdy będą zdobywać informacje o szczegółowej pracy biblistów oraz ich warsztacie pracy. Dobrze jest, gdy człowiek starający się poprawnie zrozumieć sens tekstu biblijnego jest świadomy możliwości różnorodnego ujęcia interpretacji w zależności od podejścia bądź wcześniejszych założeń. W formacji katechetycznej należy z jednej strony przybliżyć pracę biblistów, a z drugiej - starannie nauczyć dokonywania interpretacji na poziomie podstawowym. Chodzi o zdobycie umiejętności właściwego doboru odpowiednich tekstów biblijnych do tematu katechezy, prawidłowego zinterpretowania perykopy biblijnej oraz orientację w literaturze z dziedziny egzegezy, teologii i introdukcji biblijnej.

---

15 IA1.

16 IA2.

17 IA3.

18 IA4.

19 IB.

20 Tłumaczenie polskie PKB dokonane przez K. Romaniuka nie uwzględnia różnicy między metodą a podejściem (opuszcza stosowny przypis w wersji francuskiej, oryginalnej dokumentu). W czasie 33 sympozjum biblistów polskich, odbywającego się w Szczecinie 14-15 września 1995 r. wielokrotnie zwracano na to uwagę. Materiały z tego sympozjum zamieszczone są w: CT 66 (1996) nr 1 zob. również recenzję tego tłumaczenia dokonaną przez W. Chrostowskiego, zamieszczoną w tym numerze, s. 189-191.

21 IC.

22 IC1.

23 IC2.

24 IC3.

25 ID.

26 ID1.

27 ID2.

28 ID3.

29 IE1.

30 IE2.

31 W niniejszym artykule mowa jest łącznie o zasadach historyczno-literackich.

W zakres ogólnej wiedzy biblijnej wchodzi takie zagadnienia, jak: natchnienie biblijne, kanon, etapy formowania się tekstów biblijnych, znajomość geografii i historii krajów biblijnych oraz zasady hermeneutyki biblijnej. Praktyczna znajomość zasad hermeneutyki biblijnej powinna przyczynić się do umiejętnego korzystania z tekstów biblijnych, zgodnego ze wskazówkami UNK. Przyczyni się to również do odpowiedzialnego i świadomego kształtowania własnej postawy prorockiej.

Umiejętność ogólnego określania charakteru tekstów biblijnych z uwzględnieniem tradycji żydowskiej ułatwia wstępne usystematyzowanie przekazu biblijnego. Pozwala to na wyciągnięcie właściwych wniosków co do celu powstania poszczególnych ksiąg oraz tego, jakie treści mogą się w nich znajdować.

Dobre zrozumienie etapów kształtowania się ksiąg biblijnych, wzajemnej relacji między tradycją ustną a jej spisaniem, uwarunkowań historycznych, w jakich powstawały reinterpretacje³² tekstów wcześniejszych, norm zachowywania i kopiowania zwojów, znaczenia, jakie poszczególne księgi odgrywały na przestrzeni historii, wreszcie okres formowania i określania kanonu ksiąg biblijnych (żydowskiego oraz chrześcijańskiego) - to wstępne informacje potrzebne do tego, aby w sposób właściwy reagować na biblijne opisy wydarzeń, dziejów poszczególnych osób, plemion czy narodów. Zrozumienie, na czym polega historyczność biblijnego przekazu, daje podstawę do ogólnej orientacji w charakterze tekstów, z którymi spotykamy się czytając Pismo Święte. Aby osiągnąć ogólną znajomość chronologii poszczególnych ksiąg biblijnych, należy Pismo Święte czytać w powiązaniu z poznawaniem historii narodu wybranego na tle historii powszechnej, z uwzględnieniem geografii biblijnej.

Nasuwają się pytania, na ile katecheci są przygotowani do tego, by stworzyć biblijną syntezę teologiczną oraz czy można im w ogóle coś takiego proponować? Wydaje się, że prowadząc systematycznie ciągle pogłębiające się studium biblijne coraz trafniej będą odkrywać przesłanie biblijne w jego prawdzie historycznej i egzystencjalnej. Wszak ich etapem docelowym jest osiągnięcie podstawowej wiedzy biblijnej po to, by potrafili w sposób poprawny interpretować Pismo Święte w ramach katechezy jako słowo Boże skierowane do każdego człowieka. Wiedza biblijna jest niezbędna do prawidłowego interpretowania tekstów biblijnych dla potrzeb katechetycznych. Znajomość Biblii osiąga się przez jej ciągłe i wielokrotne czytanie. Nie można też zapominać ani o konieczności problemowego toku studium, ani też o ustawicznej modlitwie, bez której nie można dobrze zrozumieć egzystencjalnego przesłania Biblii jako słowa Bożego, zawsze aktualnego i skutecznego.

Drogą do osiągnięcia dwóch ogólnych celów – spojrzenia na Biblię jako na całość jednego zbawczego orędzia wraz z umiejętnością dostrzegania różnorodności poszczególnych części Pisma Świętego oraz odczytywania Biblii jako zbawczego słowa dla świata współczesnego - jest wdrażanie katechetów do stosowania zasad

---

32 Nieznajomość zjawiska reinterpretacji występującego w Biblii często bywa powodem błędnej interpretacji tekstów. Katecheta może uniknąć tego błędu, gdy będzie miał nawyk wyszukiwania różnych fragmentów biblijnych mówiących o danym wydarzeniu. Zjawisko reinterpretacji można poznawać również przez czytanie dostępnych komentarzy biblijnych podejmujących to zagadnienie. Zob. np. B. Poniży, *Reinterpretacja wyjścia Izraelitów z Egiptu w ujęciu Księgi Mądrości*, Poznań 1991 czy W. Chrostowski, *Prorok wobec dziejów. Interpretacje dziejów Izraela w Księdze Ezechiela 16, 20 i 23 oraz ich reinterpretacja w Septuagincie*, Warszawa 1991.

hermeneutyki biblijnej i modlitewnego wsluchiwania się w treść ksiąg natchnionych. Formacja biblijna zatem winna przebiegać na trzech płaszczyznach: stosowania zasad historyczno-literackich, zasad teologicznych oraz czytania egzystencjalnego.

3. Jakie zasady historyczno-literackie winien znać katecheta przy interpretowaniu tekstów biblijnych?

Przez zasady historyczno-literackie w katechetycznej interpretacji tekstów Pisma Świętego będziemy rozumieć zalecenia dotyczące prawidłowego odczytania tekstu biblijnego w jego kontekście historycznym oraz właściwej formy literackiej. Zasady te wynikają z naukowych zasad metody historyczno-krytycznej oraz metod analizy literackiej. Traktują one teksty biblijne jak każde inne teksty starożytne, napisane w określonych okolicznościach kulturowo-historycznych oraz danym języku (hebrajskim, aramejskim i greckim). Dokumenty kościelne - począwszy od encykliki *Divino afflante Spiritu* - podejmujące problem hermeneutyki biblijnej zwracają uwagę na znaczenie zasad literackich przy interpretacji Pisma Świętego³³.

PKB wskazuje, że punktem wyjścia do poprawnego zrozumienia natchnionych tekstów biblijnych jest zastosowanie metody historyczno-krytycznej: „Ostatecznie celem metody historyczno-krytycznej jest znalezienie - w sposób przede wszystkim diachroniczny - sensu zamierzonego przez autorów i redaktorów tekstu. Metoda ta, uzupełniona innymi podejściami do Biblii, otwiera dzisiejszemu czytelnikowi drogę do znalezienia znaczenia tekstu Pisma Świętego, który mamy dziś do dyspozycji” (IA4). Dla katechety oznacza to przede wszystkim rozumienie tekstu biblijnego w jego historycznym kontekście oraz prawidłowe rozpoznanie użytego przez autora natchnionego gatunku literackiego. Konieczne jest wnikanie w świat hagiografów - w ich kulturę, sposób myślenia i wyrażania się. Nawet egzystencjalne ukierunkowanie współczesnego głoszenia słowa Bożego nie może zwalniać katechety od studiów egzegetycznych³⁴.

A. Korzystanie z dobrego tłumaczenia Biblii

W przygotowywaniu się do głoszenia słowa Bożego istotne jest uwrażliwienie na relację zachodzącą między oryginałem a tłumaczeniem Pisma Świętego³⁵. Świadomość trudności transpozycyjnych wpłynie na ostrożność w formułowaniu interpretacji tekstów oraz przyczyni się do korzystania na katechezie z wydań aprobowanych przez odpowiednie instytucje kościelne³⁶. Szczególną uwagę winni katecheci zwracać na różnego rodzaju „biblijki” - często nie zachowujące katolickiej wykładni prawd

33 Pius XII, *Divino afflante Spiritu*, EB 558-569; AAS 35 (1943) 297-326. Encyklikę tę omawia: J. Levie, *Ludzkie dzieje słowa Bożego*, Warszawa 1972, s. 186-249.

34 G. Stachel, *Die neue Hermeneutik*, München 1968, s. 84; na ten temat zob. również: K. Wegenast, *Der biblische Unterricht zwischen Theologie und Didaktik*, Gütersloh 1965.

35 Już w szkole podstawowej jesteśmy zobowiązani do zapoznawania dzieci z wiernym tekstem Pisma Świętego, zob. J. Charytański, *Elementy treściowe programu katechizacji dla dzieci i młodzieży szkół podstawowych*, CT 42 (1972) nr 3, s. 80.

36 Za korzystaniem z Biblii Tysiąclecia na katechezie przemawia fakt, iż jej teksty stosowane są w publicznej liturgii Kościoła (lekcjonarzu mszalnym i Liturgii Godzin).

Objawienia³⁷, a które są atrakcyjne dzięki swej szacie graficznej i prostemu stylowi przekazu. Na pewno też wprowadzają młodych czytelników w orędzie biblijne. Katecheta zatem winien w sobie kształtować zmysł krytyczny wobec tego rodzaju pomocy katechetycznych.

Odnosi się to również do filmów, powstałych na kanwie Ewangelii bądź też innych ksiąg biblijnych. Wersja filmowa bywa niekiedy zbyt uproszczona (np. w formie musicalu). Nie zawsze też przestrzega wierności wobec tekstu biblijnego. Katecheta winien roztropnie rozważyć, na ile jego uczniowie są przygotowani do odbioru takich materiałów. W trakcie studiów teologicznych należy omówić na zajęciach dydaktycznych kilka filmów biblijnych (zrealizowanych poprawnie oraz takich, wobec których możemy mieć zastrzeżenia), aby przygotować katechetę do krytyki filmowej i świadomego doboru pomocy katechetycznych. Obraz przemawia do młodego odbiorcy o wiele mocniej niż słowo mówione bądź pisane. Dlatego też katecheta winien dbać o to, by przedstawiane obrazy nie fałszowały biblijnej rzeczywistości. Stąd bardzo ważna jest u katechety znajomość historycznych realiów życia postaci biblijnych.

B. Zrozumienie wyrazowe tekstu biblijnego

Istotnym elementem zrozumienia tekstu biblijnego jest właściwe odczytanie sensu wyrazowego (zrozumienie poszczególnych terminów, zdań, kontekstu bliższego i dalszego). PKB dość szczegółowo omawiając metodę historyczno-krytyczną powtarza stanowisko encykliki Piusa XII, że pierwszorzędnym zadaniem wszelkiej egzegezy jest poszukiwanie sensu wyrazowego, czyli dosłownego³⁸. KO 12 tak to wyraża: „Ponieważ zaś Bóg w Piśmie Świętym przemawiał przez ludzi, na sposób ludzki, komentator Pisma Świętego chcąc poznać, co On zamierzał nam oznajmić, powinien uważnie badać, co hagiografowie w rzeczywistości chcieli wyrazić i co Bogu spodobano się ich słowami ujawnić”.

Ćwiczeniem katechetycznym może być pisanie parafrazy tekstu, później krytyczna ocena pod kątem zachowania ścisłości wypowiedzi. Konieczne bywa wtedy korzystanie ze słowników biblijnych.

Do lepszego zrozumienia sensu wyrazowego danego tekstu przyczynia się metoda czytania różnych przekładów biblijnych, także w obcych językach. Dobrze byłoby, gdyby katecheta poznał podstawy języka hebrajskiego, aramejskiego i greckiego, co umożliwiłoby mu odszukanie interesujących perykop w tekstach oryginalnych oraz przygotowywałoby go do bardziej wnikliwego korzystania z opracowań ściśle egzegetycznych i słowników biblijnych³⁹.

37 Często dotyczy to opuszczania perykopy o przekazywaniu władzy pasterskiej św. Piotrowi oraz przedstawiania Ostatniej Wieczerzy jako zwyczajnej kolacji. Np. tak parafrazowane bywają słowa konsekracji: „Wtedy Jezus wziął kawałek chleba. Trzymając go w ręku pomodlił się, a następnie rozłamał na kawałki, które położył na każdym talerzu. - A teraz jedzcie - powiedział. - Wkrótce moje ciało będzie złamane za was tak jak ten chleb”, P. Frank, *Jezus i Królestwo. Biblijne opowiadania dla najmłodszych*, t. 5, wyd. „Znaki Czasu”, Kraków 1990, s. 106.

38 PKB IA4; zob. również: E. Dąbrowski, *Sobór Watykański II a biblistyka katolicka*, Poznań-Warszawa-Lublin 1967.

39 Słowniki i konkordacje biblijne dostępne są zazwyczaj w księgozbiórce podręcznym biblioteki.

C. Prawidłowe rozpoznanie rodzaju i gatunku literackiego danego tekstu biblijnego

Jednakże zrozumienie samego sensu wyrazowego nie wystarcza do komentowania danego tekstu w wymiarze literackim. Niezmiernie ważnym etapem przy próbie zrozumienia tekstów biblijnych jest właściwe rozpoznawanie formy literackiej.

KO 12 zwraca uwagę, że: „Celem odszukania intencji hagiografów należy między innymi uwzględnić również «rodzaje literackie». Całkiem inaczej bowiem ujmuje się i wyraża prawdę w tekstach historycznych rozmaitego typu, czy prorockich, czy poetyckich, czy innego rodzaju literackiego. Musi więc komentator szukać sensu, jaki hagiograf w określonych okolicznościach, w warunkach swego czasu i swej kultury zamierzał wyrazić i rzeczywiście wyraził za pomocą rodzajów literackich, których w owym czasie używano. By zdobyć właściwe zrozumienie tego, co święty autor chciał na piśmie wyrazić, trzeba zwrócić należyłą uwagę tak na owe zwyczaje, naturalne sposoby myślenia, mówienia i opowiadania, przyjęte w czasach hagiografa, jak i na sposoby, które zwykło się było stosować w owej epoce przy wzajemnym obcowaniu ludzi z sobą”.

Dokument zwraca uwagę, iż współczesne rodzaje czy gatunki literackie mogą się różnić od występujących w tekstach biblijnych. W Biblii spotykamy różnego rodzaju teksty historyczne. Dzisiaj trudno nawet odtworzyć ówczesne podziały literackie. Nie można zatem stosować wobec nich współczesnych kryteriów. Również teksty prorockie znacznie się od siebie różnią, nawet w obrębie jednej księgi. Poetyka biblijna stanowi natomiast jeszcze nie do końca zbadany, odrębny świat. Wynika stąd rzeczywista trudność dla katechety. Z wieloma gatunkami literackimi katecheta zazwyczaj spotyka się jedynie w Biblii (np. maszał⁴⁰, midrasz⁴¹, genealogie⁴²) lub dany

---

40 Hebrajski termin „maszał” oznacza wiele zbliżonych gatunków literackich, takich jak: przypowieść, porównanie, alegoria, bajka, przysłowie, zagadka, kryptonim, wypowiedź apokaliptyczna, symbol, przykład czy dowcip. Ponadto u proroków maszał oznacza często zestaw obrazu symbolicznego, ukazanego w wizji oraz Boże wyjaśnienie na prośbę proroka (np. Am 8, 1-3; Ez 17, 1-24) - A. Jankowski, *Królestwo łoże w przypowieściach*, Poznań-Warszawa 1981, s. 11. Na ogólnikowość terminu maszał zwraca uwagę również H. Daniel-Rops, *Dzieje Chrystusa*, Warszawa 1995, s. 233. Do nurtu literatury mądrościowej, który reprezentują różne maszał, zalicza się również np. Dn 2; 3; 6 - zob. komentarz BP.

41 Np. o technice midraszu w odniesieniu do Tb wspomina W.J. Harrington, *Klucz do Biblii*, dz. cyt., s. 348; dalej w tym samym dziele w odniesieniu do Dn 9 autor używa określenia peszer midrasz, s. 353; J. Chmiel podaje Jon jako przykład starotestamentalnego midraszu, *Współczesna egzegeza starotestamentalna a duszpasterstwo*, art. cyt.; F. Gryglewicz zwraca uwagę, że Łukaszcowa relacja o kuszeniu Jezusa na pustyni przez diabła zredagowana jest w formie midraszu, w którym akcja jest zbliżona do dyskusji dwóch żydowskich uczonych, *Ewangelia według św. Łukasza. Wstęp-przekład z oryginału-komentarz*, Poznań-Warszawa 1974, s. 129; Zob. również: W. Chrostowski, *Narodziny egzegezy biblijnej - midrasz*, PP (1987) nr 4, s. 56-69; T. Loska, *Heurystyka integralna*, dz. cyt., s. 160-162; R. Rubinkiewicz, *Midrasz jako zjawisko egzegetyczne*, CT 63 (1993) nr 3, s. 11-27.

42 Biblijne genealogie służą historii zbawienia, a ich wartość historyczna jest ograniczona, zob. hasła: *Genealogie* oraz *Rodowód Jezusa*, w: *Praktyczny słownik biblijny*, dz. cyt., s. 374 i 1144-1145.

gatunek w Piśmie Świętym ma inny charakter niż w literaturze klasycznej, bądź współczesnej (np. przypowieść biblijna⁴³). W poznawaniu form literackich w Biblii konieczna wydaje się lektura komentarzy i różnych wprowadzeń wraz z przeprowadzaniem ćwiczeń egzegetycznych⁴⁴.

Z rodzajami i gatunkami literackimi związane jest zagadnienie starożytnych metod interpretacyjnych. Należy do nich typologia⁴⁵ - metoda stosowana w NT i przez pierwszych chrześcijan (co ma swoje odzwierciedlenie w pismach Ojców Kościoła). Polega ona na uznaniu jakiejś osoby albo wydarzeń ze ST za typy albo zapowiedzi jakiejś osoby (prawie zawsze Chrystusa) albo rzeczywistości chrześcijańskiej. W NT dostrzegamy stosowanie tej metody w różnych pismach, np. w 1 P 3, 19-21⁴⁶; Hbr 11, 17-19⁴⁷; 1 Kor 10, 1-11⁴⁸ i in. Słowa „typ” nie używa się na określenie porównania typologicznego, raczej typologiczne rozumienie Biblii uzasadnia, że Bóg jest zawsze taki sam. Nie ma innego Boga ST i innego NT. Pewne osoby i wydarzenia ST przygotowują grunt na przyjęcie zbawczego orędzia NT. W typologii biblijnej ważne jest odczytanie jej w związku z Chrystusem⁴⁹. Typologia pomaga nam zrozumieć chrystoprocentryczne ukierunkowanie Pisma Świętego.

Innym ważnym zjawiskiem występującym w tekstach biblijnych są reinterpretacje i relektury. Zrozumienie przesłania biblijnego i kolejnych fragmentów polega na odnalezieniu związków między poszczególnymi tekstami. Późniejsze pisma często opierają się na wcześniejszych⁵⁰. Nawiązują do nich, rozwijają ich myśl, powołują się na nie. Tradycje możeszowe (J, E) zostały przepracowane w wiekach późniejszych (D) i ostatecznie zredagowane przez P. Dzieło kronikarskie jest powtórny odczytaniem deuteronomium: 1-2 Krn stanowią nowe przemyślenia 1-2 Sm i 1-2 Krl. Księgi Tb, Jud i Est są wynikiem refleksji nad treścią ksiąg historycznych. Również prorocy byli interpretatorami wcześniejszych tekstów. Izajasz korzystał z Am, Jeremiasz nawiązywał do Oz i Iz. Ezechiel znał Am, Oz, Iz i Jr oraz wykorzystywał jeszcze inne teksty. Relektury i reinterpretacje są świadectwem tego, iż objawienie nie zostało dane raz jeden w wykończonej formie, lecz stopniowo na przestrzeni wieków. Świadomość występowania tego zjawiska jest konieczna do tego, by dobrze interpretować teksty biblijne.

W KO 12 czytamy: „Pismo Święte powinno być czytane i interpretowane w tym samym Duchu, w jakim zostało napisane”. To stwierdzenie można uznać za naczel-

---

43 A. Jankowski, *Królestwo Boże w przypowieściach*, dz. cyt., s. 8; H. Daniel-Rops, *Dzieje Chrystusa*, dz. cyt., s. 233; hasło: *Przypowieść* w 6-tomowej Nowej Encyklopedii Powszechnej PWN, t. 5, Warszawa 1996, s. 384.

44 Przykłady takich ćwiczeń zawarte są w: G. Lohfink, *Rozumieć Biblię. Wprowadzenie do krytyki form literackich*, Warszawa 1987, s. 124-136.

45 A. Tyrrell Hanson, *Typologia*, w: *Słownik wiedzy biblijnej*, dz. cyt., s. 780-781; J. Szłaga, podaje warunki sensu typicznego: *Hermeneutyka biblijna*, w: *Wstęp ogólny do Pisma Świętego*, red. tenże, Poznań-Warszawa 1986, s. 193.

46 Opowiadanie o arce Noego traktuje się jako typ chrztu.

47 Izaak staje się typem zmartwychwstania Chrystusa.

48 Przejście przez Morze Czerwone, zesłanie manny, wydobycie wody ze skały stają się typami chrztu i Eucharystii.

49 J. Szłaga, *Hermeneutyka biblijna*, art. cyt., s. 193.

50 T. Loska, *Heurystyka integralna*, dz. cyt., s. 163-164.

ną zasadę hermeneutyczną. J. Chmiel zwraca uwagę, iż chodzi zarówno o tzw. intencję autora - jego plan i zamysł wyrażany przez sformułowania i kontekst, jak i o Ducha Świętego działającego na hagiografów⁵¹. W odniesieniu do zrozumienia psychiki i stylu hagiografa przydatna wydaje się rada średniowiecznego teologa Wilhelma z Saint-Thierry: „Powinieneś też spędzać pewien czas na szczególnych rodzajach czytania, ponieważ jeżeli będziesz czytał raz to, drugi raz co innego, różne rzeczy, jakie podsunie ci przypadek albo okoliczności, to takie czytanie nie wzmocni cię, ale spowoduje, że twój umysł stanie się chwiejny. Łatwo jest bowiem przyswoić sobie takie czytanie, a jeszcze łatwiej je zapomnieć. Powinieneś raczej przestawać z pewnymi umysłami i przyzwyczać się do nich. Albowiem Pismo Święte trzeba czytać w takim samym duchu, w jakim zostało napisane, i tylko w tym duchu jest ono zrozumiałe. Nigdy nie zrozumiesz Pawła, dopóki przez czytanie go w skupieniu i ciągłą refleksję, nie przesiąkniesz jego duchem. Nigdy nie zrozumiesz Dawida, dopóki dzięki rzeczywistemu doświadczeniu nie uświadomisz sobie, o czym mówią jego psalmy. I tak ze wszystkim. W przypadku każdego fragmentu Pisma Świętego prawdziwa uwaga tak różni się od zwykłego czytania, jak przyjaźń od rozrywki albo miłość przyjaciela od przypadkowego pozdrowienia”⁵².

D. Poznanie kontekstu historycznego i geograficznego

Katecheta winien odczytywać dany tekst w jego kontekście historycznym. Konieczna zatem wydaje się znajomość historii Izraela⁵³ (w powiązaniu z historią powszechną⁵⁴), historii tworzenia się kanonu oraz znajomość środowiska, w jakim dany tekst powstał. Ważna jest również znajomość geografii⁵⁵ (wraz z umiejętnością po-

---

51 J. Chmiel, *Traditio-paradosis a teoria interpretacji Biblii*, w: *Tradycja w Kościele*, pr. zbior., Kraków 1994, s. 63.

52 PL 184, kol. 327, par. 31, kol. 328 A, cyt. za: A. Squire, *Pytając Ojców*, Warszawa 1981, s. 132-133.

53 Należy wdrażać katechetów w umiejętność posługiwania się mapą fizyczną i historyczną. Właściwy „odczyt” mapy może być źródłem wielu wiadomości, ułatwiających zrozumienie różnych fragmentów biblijnych. Przydatne jest również czytanie współczesnych reportaży z krajów biblijnych (np. B. Rudnicki, *Sądny dzień przy ścianie płaczu*, Szczecin 1989; B. Troński, *Smak Ziemi Obiecanej*, Poznań 1990) oraz przewodników po Ziemi Świętej (*Izrael. Przewodnik turystyczny*, Ossolineum, Wrocław 1992; P. Skucha, *Ziemska ojczyzna Jezusa*, Warszawa 1985; J. Murphy-O'Connor, *Przewodnik po Ziemi Świętej*, Warszawa 1996).

54 Bardzo pomocne będą pozycje: J. Bright, *Historia Izraela*, Warszawa 1994; M. Grant, *Dzieje dawnego Izraela*, Warszawa 1991; *Starożytny Izrael. Od czasów Abrahama do zburzenia Jerozolimy przez Rzymian*, pr. zbior., Warszawa 1994.

55 Np. B. Bravo, E. Wipszycka, *Historia starożytnych Greków*, Warszawa 1992, t. 3, roz. 6-8: „Państwo Ptolemeuszów”, „Państwo Seleukidów”, „Żydzi”, s. 141-354; *Cywilizacje starożytne*, red. A. Cotterell, Łódź 1990; A. Świderkówna, *Hellenika. Wizerunek epoki od Aleksandra do Augusta*, Warszawa 1974; E. Wipszycka, *O starożytności polemicznie*, Warszawa 1994; Taż, *Kościół w świecie późnego antyku*, Warszawa 1994; M. Simon, *Cywilizacja wczesnego chrześcijaństwa. I-IV w.*, Warszawa 1992.

sługiwania się mapą historyczną)⁵⁶ oraz archeologii biblijnej⁵⁷. Znajomość ukształtowania terenu może wpłynąć na lepsze zrozumienie biblijnej perykopy. Przykładem może być fragment o uzdrowieniu syna dworzanina⁵⁸. Wymienione miejscowości, Kana Galilejska i Kafarnaum, leżą oddalone od siebie o ok. 30 km. Ukształtowanie terenu - pagórkowate. Dlaczego urzędnik szedł pieszo? Przecież nie był biedny? Czyniąc takie obserwacje i zadając jak najwięcej pytań odnoszących się do tekstu, wdrażamy uczniów do korzystania z różnych pomocy przy lekturze Pisma Świętego. Analiza mapy bardzo pomaga przy obserwacjach biblijnych.

Znajomość mapy historycznej uzyskuje się przez wykonanie pewnych działań wprowadzających⁵⁹. Na początku należy zapoznać się z legendą danej mapy i ustalić granice czasowe okresu historycznego, do którego się odnosi. Następnie należy poznać zarys granic państw, które mapa obejmuje i ustalić miejsca znanych wydarzeń. Można porównać historyczną mapę ze współczesną oraz na współczesnej mapie wskazać miejsca biblijnych miejscowości (często historyczne nazwy miast ulegały zmianom). W dalszej pracy zastanawiamy się nad wpływem warunków naturalnych na przebieg wydarzeń historycznych. Bardzo istotne jest to, by podczas bieżącej lektury Pisma Świętego przy napotykaniu na nazwy geograficzne umiejscawiać ich położenie na mapie historycznej i współczesnej. Zwłaszcza w klasach piątej i szóstej szkoły podstawowej (a po reformie oświatowej chodzi o klasy gimnazjalne) dobre przeprowadzanie katechezy wymaga stałego odnoszenia się do map historycznych biblijnych krajów.

Dokumenty kościelne odnoszące się do Żydów oraz podejmujące problem katechetycznego przepowiadania zwracają uwagę na wspólne korzenie judaizmu i chrześcijaństwa⁶⁰. W ukazywaniu Ewangelii i osoby Chrystusa⁶¹ katecheta nie może zgubić wymiaru historycznego pierwszego wieku w środowisku żydowsko-palestyńskim,

---

56 J. Rogerson, *Świat Biblii*, Warszawa 1996; Z. Ziółkowski, *Spotkania z Biblią*, dz. cyt., s. 114-289.

57 Katecheci winni się zapoznać z popularnonaukowymi pozycjami z archeologii biblijnej: S.H. Horn, *Z archeologią przez kraje biblijne*, Warszawa 1989; A. Millard, *Skarby z czasów biblijnych*, Racibórz 1994. W zagadnienia pracy archeologicznej doskonale wprowadzić może: C.W. Ceram, *Bogowie, groby i uczeni. Powieść o archeologii*, Warszawa 1959. Cenne dla studentów (wraz z bogatą bibliografią) są: S. Gądecki, *Archeologia biblijna*, t. 1-2, Gniezno 1994; W.F. Albright, *Archeologia Palestyny*, Warszawa 1964; tenże, *Od epoki kamiennej do chrześcijaństwa*, Warszawa 1967; J.A. Thompson, *Biblia i archeologia*, Warszawa 1965; V. Fritz, *Archeologia biblijna. Mały słownik*, Warszawa 1995. Wprowadzenie do zagadnień archeologii biblijnej można znaleźć w: Z. Ziółkowski, *Spotkania z Biblią*, Poznań 1971, s. 355-677; J. Kudasiewicz, *Biblia, historia, nauka*, Kraków 1987, s. 224-249.

58 J 4, 46-54.

59 J. Majerska, *Samokształcenie kierowane w procesie nauczania historii*, Bydgoszcz 1981, s. 158.

60 Każdy katecheta winien zapoznać się z soborowym DRN oraz dokumentem Komisji ds. Stosunków Religijnych z Judaizmem, *Żydzi i judaizm w głoszeniu Słowa Bożego i katechezie Kościoła katolickiego*, OR (wyd. polskie) 1985, nr 6-7 s. 1. 7-8, przedruk w: „Więź” 1986, nr 7-8, s. 58-68.

61 „Jezus jest Żydem, jest nim zawsze” - *Żydzi i judaizm w głoszeniu Słowa Bożego i katechezie Kościoła katolickiego*, „Więź”, s. 63.

a przy innych pismach NT włączyć rzeczywistość diaspory wraz z kulturą greckorzymską. Ma to zwłaszcza duże znaczenie w klasie szóstej obecnej szkoły podstawowej, gdy na kanwie NT ukazujemy historię zbawienia. Tym bardziej ST będzie niezrozumiała bez ciągłego odwoływania się do historii Izraela. Kontekst historyczny tekstu biblijnego jest zatem bardzo ważny. Pojawia się pytanie, jak wcześnie należy wprowadzać katechizowanych w środowisko i kulturę żydowską w opowiadaniach biblijnych. Wydaje się, że od początku, czyli już na poziomie katechezy przedszkolnej, nie unikniemy komentarza historycznego (np. spis ludności za czasów Cezara Augusta, zwyczaj corocznych pielgrzymek do świątyni jerozolimskiej) i nazw geograficznych (Betlejem, Palestyna, Jezioro Galilejskie).

Do zrozumienia kontekstu historycznego danej wypowiedzi biblijnej konieczne są odpowiedzi na pytania o autora, adresatów, czas i miejsce powstania tekstu. Należy ich szukać w samym tekście biblijnym, jak i poza nim - w komentarzach, słownikach, wprowadzeniach itd. Kierowanie się zasadami historyczno-literackimi wymaga korzystania z różnorodnych pomocy biblijnych (słowników, atlasów, introdukcji, komentarzy itd.). Nie jest to zatem czynność prosta i może przysporzyć trudności, zarówno odnoszących się do znalezienia odpowiednich pomocy, jak później dobrego ich wykorzystania, łącznie z odpowiednim dostosowaniem ich do tematu katechezy i klasy. Interpretujący słowo Boże w imieniu Kościoła winien zatem zwracać uwagę na wzbogacenie własnej wiedzy, zmierzającej ku głębszemu rozumieniu ksiąg natchnionych, jak również powinien ćwiczyć umiejętność jej wykorzystania w różnych sytuacjach dydaktycznych. Katecheta nie może ani przekazywać wszystkiego, co wie na dany temat, ani też na wszystkich poziomach wiekowych nie może przedstawiać tych samych treści. Jego przekaz musi być zróżnicowany - dostosowany do możliwości percepcyjnych uczniów, ale nie nudny. Stąd konieczna jest ciągła troska katechety o wzbogacanie wiedzy biblijnej i coraz to nowe przemyślenia na kanwie tekstów Pisma Świętego. Katecheta winien mieć świadomość, iż nie jest przygotowany do egzegezy biblijnej w znaczeniu ścisłym. Studia przygotowują go do głoszenia orędzia zbawienia na poziomie podstawowym, w żadnym razie zaś nie przygotowują go do przeprowadzania krytyki i egzegezy tekstu. Dlatego wszelkie jego wypowiedzi winny charakteryzować się ostrożnością i umiejętnością przyznania się do swojej niewiedzy. W czasie swojej formacji biblijnej winien on zapoznać się ze słownikami, konkordancjami, seriami wydawniczymi i czasopismami biblijnymi oraz zdobyć umiejętność korzystania z nich podczas przygotowania się bliższego i dalszego do katechezy⁶².

4. Jakie zasady teologiczne winien zanać katecheta przy interpretacji tekstów biblijnych?

Metody historyczno-literackie, choć odczytują konkretny tekst w jego wymiarze historycznym z uwzględnieniem odpowiedniej formy literackiej, nie wystarczą katechecie do pełnej interpretacji. Poddają one bowiem analizie poszczególne teksty jako samodzielne jednostki. Pismo Święte jednak nie jest zbiorem oderwanych od

---

62 Wiele cennych wskazówek przydatnych również dla katechetów podaje: J. Flis, *Warsztat badawczy początkującego egzegety*, w: *Metodologia Nowego Testamentu*, red. H. Langkammer, Pelplin 1994, s. 333-351.

siebie tekstów, ale stanowi swoistą kolekcję, wypływającą ze wspólnej tradycji, której podstawą jest przekonanie o czynach i słowach Boga, objawiającego się wybranemu narodowi. Z chwilą gdy zaczynamy traktować Biblię jako zbiór ściśle związanych ze sobą tekstów, wchodzimy na płaszczyznę interpretacji teologicznej, która poszukuje w Piśmie Świętym zbawczego orędzia.

Celem stosowania zasad teologicznych w wyjaśnianiu Pisma Świętego jest odczytanie zbawczego kerygmatu biblijnego tekstu. Stąd też zasady historyczno-literackie, które doprowadzają do właściwego zrozumienia sensu wyrazowego, są punktem wyjścia do stosowania zasad teologicznych. Nie tak łatwo rozgraniczyć w Biblii warstwę ludzką od warstwy Bożej, gdyż Pismo Święte w całości pochodzi jednocześnie od Boga i człowieka⁶³. Katecheza nie może się obyć bez stosowania kryteriów teologicznych. Jan Paweł II tak wyjaśnia rolę zasad teologicznych w interpretacji Biblii: „Egzegeza katolicka, respektując współzależność wiary Kościoła oraz natchnienie Pisma Świętego, nie może się ograniczać do badania tylko ludzkich aspektów tekstów biblijnych. Egzegeza ma również albo przede wszystkim pomagać Ludowi Bożemu dostrzegać wyraźniej w tekstach Pisma Świętego słowo Boże, by je łatwiej przyjmować i żyć nim w pełnym zjednoczeniu z Bogiem”⁶⁴.

A. Jedność całej Biblii

Przy interpretacji należy uwzględnić przede wszystkim jedność całej Biblii, opartą na chrystocentryzmie⁶⁵. J. Chmiel stwierdza, iż chrystocentryzm jest najważniejszym kryterium hermeneutyki biblijnej⁶⁶. Ten chrystocentryzm został podkreślony przez KKK, który przytacza słowa Hugo od Świętego Wiktora⁶⁷: „*«Omnis Scriptura divina unus liber est, et ille unus liber Christus est, quia omnis Scriptura divina de Christo loquitur, et omnis Scriptura divina in Christo impletur»* - «Całe Pismo Święte jest jedną księgą, a tą jedną księgą jest Chrystus, ponieważ całe Pismo Święte mówi o Chrystusie i całe Pismo Święte wypełnia się w Chrystusie»” (n. 134). Charakter chrystocentryczny uwidacznia się również w tym, że Chrystus mówi słowami Pisma Świętego bądź powołuje się na nie, a Pismo Święte mówi o Chrystusie, wyjaśnia Jego posłannictwo i tajemnicę. W komentarzu do Koh św. Hieronim wyjaśnia, że naszym Eklezjastem (czyli kaznodzieją) - według duchowego rozumienia tej Księgi - jest Chrystus⁶⁸. Całe Pismo Święte jest więc źródłem dla katechezy⁶⁹. NT przenika wszystkie lata katechizacji szkolnej, zaś ST występuje wyraźnie od trzeciej klasy szkoły

63 G. Kusz, *Wykorzystanie zasad współczesnej hermeneutyki biblijnej w katechezie*, AK 71 (1979) z. 2-3, s. 293.

64 Przemówienie Jana Pawła II w setną rocznicę ogłoszenia encykliki *Providentissimus Deus* i w pięćdziesiątą rocznicę encykliki *Divino afflante Spiritu*, n. 9.

65 J. Kudasiewicz, *Biblia, historia, nauka. Rozważania i dyskusje biblijne*, Kraków 1987, s. 113; S. Grzybek, *Pismo Święte historią zbawienia, w: Idee przewodnie soborowej konstytucji o Bożym Objawieniu*, pr. zbior., Kraków 1968, s. 115-116.

66 J. Chmiel, *Paradosis: Interpretacja Tradycji i hermeneutyka biblijna*, RBL 45 (1992) nr 1, s. 4.

67 *De arca Noe*, 2, 8: PL 176, 642 C.

68 Św. Hieronim, *Komentarz do Księgi Eklezjastesa*, Kraków 1995, s. 25.

69 J. Charytański, *Elementy treściowe programu katechizacji dla dzieci i młodzieży szkół podstawowych*, art. cyt., s. 80.

podstawowej. DCG wskazuje, że formacja katechetów winna być taka, by katecheta z kolei „mógł nie tylko przekazać poprawnie orędzie ewangeliczne, lecz ponadto przygotować dzieci na przyjęcie tego orędzia w sposób czynny oraz umieć ustalić, co na drodze duchowej osób katechizowanych jest zgodne z wiarą” (n. 112)⁷⁰. Katecheta zatem nie tylko interpretuje Pismo Święte zgodnie z jego przesłaniem, ale ponadto zważa na stopień percepcji u katechizowanych. Gdy interpretacja chrystocentryczna jakiegoś tekstu ze ST byłaby niejednoznaczna bądź oparta na zbyt wyrażonych symbolach, lepiej dla przejrzystości wykładu z niej zrezygnować. Dotyczy to zwłaszcza komentarzy Ojców Kościoła i starożytnych pisarzy kościelnych. Stąd np. ukazywanie Eklezjastesa jako Chrystusa dla młodych czytelników Biblii może być zbyt trudnym typem biblijnym.

Uwzględnianiu jedności Biblii sprzyja tworzenie syntez biblijnych oraz znajomość typologii biblijnej wraz z zagadnieniem obietnicy-wypełnienia. W KKK czytamy: „Jakkolwiek byłyby zróżnicowane księgi, z których składa się Pismo Święte, to jest ono jednak jedno ze względu na jedność Bożego zamysłu, którego Jezus Chrystus jest ośrodkiem” (n. 112). Przykładem może być obecnie obowiązujący program katechetyczny przeznaczony dla klasy piątej szkoły podstawowej. Na kanwie ST ukazujemy historię zbawienia. W katechezie możemy stosować biblijny schemat „zapowiedź-wypełnienie” albo porównywać rzeczywistość Starego Przymierza z Nowym. Np. w katechezie zatytułowanej: „Bóg powołuje Abrahama i obiecuje zbawienie wszystkim ludzi”⁷¹ wypełnienie obietnicy danej Abrahamowi ukazujemy w Chrystusie, potomku Abrahama. Głównym tekstem biblijnym będzie Rdz 12, 1-3 (i ten tekst może być uroczyście przeczytany), ale warto zapoznać się również ze świadectwami NT, nazywającymi Chrystusa potomkiem Abrahama⁷². Dla większej wyrazistości schematu „zapowiedź-wypełnienie” przed czytaniem tekstu z Rdz należy powiedzieć: „Czytanie ze Starego Testamentu”, a później analogicznie przy następnych: „Czytanie z Nowego Testamentu”.

Podobnie będzie przy temacie: „Bóg powołuje pasterza na przewodnika dla swojego ludu”⁷³. Obietnica z Ez 34 nowego Dawida-Pasterza realizuje się w osobie Jezusa. Główny tekst biblijny przeznaczony do realizacji tego tematu pochodzi z ST. Ale nie można pominąć słów wypowiedzianych przez Jezusa o Dobrym Pasterzu⁷⁴. I tutaj mamy do czynienia ze schematem „zapowiedź-wypełnienie”. Dodatkowo występuje Dawid jako typ Chrystusa. Typologia jest również metodą bardzo często występującą w katechezach opartych na ST. Katecheta winien przemyśleć, w jaki sposób naprowadzi uczniów do odkrycia, że nowy Dawid to Chrystus.

Realizacja niektórych tematów w klasie piątej może polegać na porównywaniu dwóch rzeczywistości: Starego i Nowego Przymierza. Przykładem mogą być katechezy mówiące wprost o przymierzu. W katechezie zatytułowanej: „Bóg zawiera przymierze ze swoim ludem”⁷⁵ ukazujemy rzeczywistość Starego Przymierza jako pe-

---

70 DCG [1971] 112; DCG [1997] 241.

71 KRK nr 4, s. 15-17.

72 Np. Mt 1, 1; Łk 1, 54-55; Ga 3, 16.

73 KRK nr 36, s. 113-116.

74 J 10, 11-16.

75 KRK nr 19, s. 56-59.

wien układ między Bogiem a Izraelem na wzór układów zawieranych w starożytności (niekoniecznie między równymi partnerami). Nowe Przymierze zawarte przez Chrystusa wprowadza nas całkowicie w nowy etap zbawienia. Jest przymierzem większym od starotestamentalnego, ujawniającym ogromną i potężną miłość Boga. Przy tej katechezie również możemy użyć schematu „zapowiedź-wypełnienie” - Stare Przymierze zapowiada i przygotowuje Nowe. W piątej klasie wspaniale możemy zaobserwować chrystocentryzm katechezy. Mimo iż głównie opieramy się na tekstach ST, centralną treścią katechezy jest zawsze Chrystus.

Zasada jedności Biblii ściśle jest związana z pojęciem kanonu, w którym zawiera się historia zbawienia. Nie może być dla katechety „lepszych” i „gorszych” tekstów biblijnych. Każdy tekst należy rozpatrywać jako fragment całości. Katecheta winien zatem znać cały kanon i w całości traktować Biblię jako słowo Boże, które przede wszystkim naucza nas w sprawach wiary i moralności⁷⁶.

Dobrze jest, gdy katecheta potrafi nie tylko wymienić z pamięci poszczególne księgi Pisma Świętego, ale również wie, jak je ze sobą połączyć. Np. wie, że Ezd-Ne mówią o powrocie wygnańców do Jerozolimy z wygnania i odbudowie zarówno świątyni, jak i miasta oraz niejako automatycznie łączą się z nimi księgi prorockie Ag i Za, które tematycznie i osobowo łączą się z Ezd. Systematyczne i ciągłe wczytywanie się w teksty biblijne, wielokrotne przeczytanie całego Pisma Świętego sprawiają, że katecheta będzie miał całościowy obraz treści biblijnych, pewne tematy ciągle będzie odkrywał, na różne teksty spojrzy w nowy sposób, mimowolnie będzie łączył ze sobą różne przekazy. Będzie powstawał jak gdyby jego własna teologia biblijna⁷⁷, czyli zrozumienie Bożego słowa.

Z taką znajomością Biblii wiąże się problematyka podziału ksiąg. Chodzi nie tylko o znajomość katolickiego podziału kanonu (księgi historyczne, prorockie, dydaktyczne⁷⁸), ale i żydowskiego (Prawo, Prorocy, Pisma). Wydaje się nawet, że żydowski podział ST ma większe uzasadnienie. Przede wszystkim oparty jest na tradycji żydowskiej oraz stosowany był przez Chrystusa i pierwszych chrześcijan (katolicki podział pochodzi dopiero z XIII⁷⁹). W interpretacji katolickiej nie można pominąć całkowicie interpretacji żydowskiej, gdyż byłoby to odcięcie się od źródeł. Dotyczy to również spraw związanych z określaniem charakteru poszczególnych ksiąg. Poza tym podział katolicki też ma swoje braki i nie jest w pełni zadowalający⁸⁰. Co do NT wydaje się, że poszczególne księgi najlepiej dzielić na: Ewangelie synoptyczne, pisma związane ze św. Pawłem (w tym też Dz), pisma św. Jana oraz listy katolickie⁸¹. Podział na księgi historyczne (Ewangelie i Dz), prorockie (Ap) i dydaktyczne (listy) w odniesieniu do NT ma chyba jeszcze mniejsze uzasadnienie niż przy ST.

---

76 KO 7.

77 W. Harrington uważa, iż jest to nawet konieczne, *Teologia biblijna*, Warszawa 1977, s. 13.

78 Warto zwrócić uwagę na nowe, trzecie wydanie BP w 4 tomach, Poznań 1991-1994: t. 1 zawiera wszystkie księgi historyczne ST, t. 2 - dydaktyczne ST, t. 3 - prorockie ST, t. 4 - cały NT.

79 Z. Ziółkowski, *Spotkania z Biblią*, dz. cyt., s. 8.

80 Współczesny czytelnik Biblii może błędnie rozumieć określenie „księgi historyczne”.

81 Z. Ziółkowski, *Spotkania z Biblią*, dz. cyt., s. 10.

Warto pamiętać, iż interpretacja teologiczna zawsze będzie miała na uwadze prawdy zbawcze. KO tak mówi o Piśmie Świętym: „Księgi biblijne w sposób pewny, wiernie i bez błędu uczą prawdy, jaka z woli Bożej miała być przez Pismo Święte utrwalona dla naszego zbawienia” (n. 11). Nawet gdy dzięki lekturze Pisma Świętego katecheta uzyska wiele wiadomości o kulturze semickiej, pozna sposób wyrażania się w czasach biblijnych i uzyska informacje historyczne, geograficzne i inne - musi pamiętać o tym, że prawdziwa treść Biblii jest prawdą teologiczną, której winien szukać. Katecheta ze względu na swą funkcję staje się teologiem⁸². ITK jako szczególne zadanie teologa wymienia: „zdobywanie, w łączności z Urzędem Nauczycielskim, coraz głębszego zrozumienia słowa Bożego zawartego w natchnionym Piśmie Świętym i przekazanego przez Tradycję” (n. 6). Chodzi o to, by katechetyczne przepowiadanie wynikało z prawdy teologicznej, zawartej w biblijnych tekstach. Jest to prawda o objawiającym się Bogu i o Jego zbawczych zamiarach wobec człowieka i świata. Tę rzeczywistość katecheza winna przenosić w życie katechizowanych, by mogło ono uzyskać swoją pełni⁸³.

B. Żywa tradycja Kościoła

Stąd wynika następująca zasada teologiczna, jaką jest konieczność zgodności interpretacji z Tradycją i wykładnią Kościoła. Katecheta nie może poprawnie interpretować tekstów Pisma Świętego opierając się jedynie na własnym „wycuciu”. W KO czytamy: „Święta Tradycja i Pismo Święte stanowią jeden święty depozyt słowa Bożego powierzony Kościołowi” (n. 10). Nie można zatem wyprowadzić z tekstów biblijnych poprawnych wniosków teologicznych, nie uwzględniając żywej Tradycji Kościoła. Bowiem komentowanie Pisma Świętego i jego interpretacja nie są wynikiem pracy jednego egzegety, lecz dokonują się we wspólnocie Kościoła. W KKK tak czytamy: „Według powiedzenia Ojców Kościoła, *Sacra Scriptura principalius est in corde Ecclesiae quam in materialibus instrumentis scripta* - «Pismo Święte jest bardziej wypisane na sercu Kościoła niż na pergaminie». Istotnie, Kościół nosi w swojej Tradycji żywą pamięć słowa Bożego, a Duch Święty przekazuje mu duchową interpretację Pisma Świętego (*secundum spiritualem sensum quem Spiritus donat Ecclesiae* - «według sensu duchowego, który Duch daje Kościołowi»)", (n. 113). Kościół zatem jest stróżem Bożego słowa i on podaje właściwą jego interpretację. Dzieje się tak dzięki zachowywaniu zasady analogii wiary.

C. Analogia wiary

KKK wyjaśnia, iż: „Przez «analogię wiary» rozumiemy spójność prawd wiary między sobą i w całości planu Objawienia” (n. 114). Zasada analogii wiary oznacza zgodność interpretacji pojedynczej perykopy z całokształtem Objawienia, co znaczy, iż

---

82 Spotykamy wprawdzie niekiedy podział na teologów i katechetów. Nie wydaje się on jednak prawdziwy. Zob. na ten temat: M. Majewski, *Spotkania katechezy z teologią*, Kraków 1995, s. 141-158; Tenże, *Teologia katechezy*, Wrocław 1989, s. 88-120.

83 M. Majewski, *Spotkania katechezy z teologią*, dz. cyt., s. 70; W. Sturn, *Religionsunterricht gestern, heute, morgen*, Stuttgart 1991, s. 103.

sens jakiegoś tekstu biblijnego nie może być sprzeczny z sensem innych wypowiedzi biblijnych bądź dogmatów Kościoła. Zasada ta chroni przed wysnuciem wniosków teologicznych na podstawie jednego tekstu biblijnego. Katecheta nie może opierać argumentacji na subiektywnie rozumianych słowach (często z pominięciem ich kontekstu bliższego i dalszego). Świadomość, iż Biblia nie przeczy sformułowanom dogmatycznym, nakazuje wczytywanie się w teksty natchnione również przy pomocy komentarzy pochodzących od Ojców Kościoła bądź instrukcji UNK. Odnosi się to oczywiście do wymiaru teologicznego, dotyczącego zbawczych prawd wiary⁸⁴. W katechezie wskazane jest posługiwanie się tekstami pochodzącymi od Ojców Kościoła interpretującymi Pismo Święte (zamieszczonymi np. w brewiarzu czy różnych wypisach⁸⁵). Chodzi oczywiście o fragmenty niewielkie, ograniczające się do kilku zdań. Stosowanie tekstów źródłowych⁸⁶ w katechezie pochodzących od Ojców Kościoła może być wielorakie. Można przeczytać krótki tekst z komentarzem, dotyczącym osoby autora, okoliczności powstania tekstu, wyjaśnienia trudnych zwrotów. Można zastosować krótki tekst jako motto do tematu katechezy. Krótki cytat piszemy na tablicy lub wywieszamy na wcześniej przygotowanej planszy. Pod koniec katechezy uczniowie wyjaśniają sens tekstu. Możemy również przeczytać krótki tekst w III części katechezy, bez komentarza, skłaniający do myślenia, przedstawiający myśli, emocje, przekonania autora. Możemy także przedstawić kilka różnych wypowiedzi omawiających interesujące nas zagadnienie, które reprezentują odmienne stanowiska.

W KO czytamy, że Kościół usiłując osiągnąć coraz głębsze zrozumienie Pisma Świętego, „należycie popiera także studium Ojców Kościoła tak wschodnich, jak i zachodnich” (n. 22). H. Langkammer zwraca uwagę, iż komentarze Ojców Kościoła różnią się pod wieloma względami od dzisiejszych prac naukowych⁸⁷. Najważniejsza różnica dotycząca hermeneutyki - o której katecheta nie może zapomnieć - polega na tym, iż współczesne komentarze przede wszystkim pragną uchwycić sens zamierzony przez autora, a Ojcowie Kościoła koncentrują się na duchowym znaczeniu tekstu. Często ich wyjaśnienie opiera się na alegorii, której współcześnie nie używa się w komentowaniu tekstów. Katecheta tak winien dobierać teksty pochodzące od Ojców Kościoła dla poszczególnych klas, aby wyjaśniały one fragment biblijny, a nie dodatkowo utrudniały jego zrozumienie przez nieczytelną dzisiaj alegorię. PKB przyznaje, że alegoryczna interpretacja tekstów biblijnych może współczesnego człowieka wprawiać w dezorientację⁸⁸.

---

84 KO 11.

85 Przydatne będą pozycje: P.P. Verbraken, M. Starowieyski, *Ojcowie Kościoła. Panorama patrystyczna*, Warszawa 1991; Sz. Pieszczoł, *Patrologia*, t. 2: *Ojcowie mówią*, Gniezno 1994; A. Squire, *Pytając Ojców*, Warszawa 1981; A. Bober, *Antologia patrystyczna*, Kraków 1965; serie: „Ojcowie żywi”, wyd. Znak, Kraków oraz „Biblioteka Ojców Kościoła”, wyd. Maszchaba, Kraków.

86 A. Zielecki, *Środki dydaktyczne w nauczaniu i uczeniu się historii*, Rzeszów 1978, s. 109-112.

87 H. Langkammer, *Historia interpretacji Nowego Testamentu*, w: *Metodologia Nowego Testamentu*, dz. cyt., s. 18.

88 PKB III B2.

Z interpretacją wczesnochrześcijańską wiąże się również - głównie na Wschodzie - przekaz ikonograficzny. Stałe schematy w ukazywaniu poszczególnych postaci oraz scen wynikają z przyjęcia pewnych określonych założeń, dotyczących również interpretacji zbawczych wydarzeń. Znajomość symboliki ikon może bardzo uwydatnić i pogłębić interpretację perykop biblijnych (np. ikona Przemienienia, Chrztu Jezusa w Jordanie, Ukrzyżowania, Zmartwychwstania, Wizyty Trzech Aniołów u Abrahama itd.)⁸⁹. Prawdziwe jest stwierdzenie, że „ikona jest głęboko związana z Ewangelią i liturgią i w nich się zakorzenia”⁹⁰. I dotyczy to nie tylko wydarzeń nowotestamentalnych. Każda ikona ma swoje biblijne korzenie. Możemy nawet mówić o jedności Pisma Świętego i ikony⁹¹. Ostatnio ukazała się pozycja dotycząca wprost wykorzystania ikon w katechezie⁹². Autorka podaje wiele praktycznych wskazówek dotyczących przedstawiania bogactwa treści teologicznych ikon w trakcie katechezy, do pogłębiania wiary i modlitwy⁹³. Daje też przykłady krótkich wprowadzeń do medytacji wybranych ikon: „Trójcy Świętej” A. Rubłowa, Ikony Matki Bożej Włodzimierskiej i Ikony Narodzenia⁹⁴.

Czerpanie z bogactwa ikon jest również w znaczeniu ścisłym czerpaniem z Tradycji Kościoła.

Nie jest błędem zapoznanie się z interpretacją ściśle żydowską (midrasze, Talmud)⁹⁵. Św. Hieronim np. odwołując się do Tradycji uwzględniał również tradycję synagogi. Katecheta jednak winien pamiętać, iż brak ukierunkowania chrystocentrycznego owych komentarzy sprawia, że nie zawsze mogą być one przyjęte przez chrześcijan. Dla chrześcijan całość stanowi ST i NT. KO tak wyraża tę prawdę: „Bóg, sprawca natchnienia i autor ksiąg obydwu Testamentów, mądrze postanowił, by Nowy Testament był ukryty w Starym, a Stary w Nowym znalazł wyjaśnienie. Bo choć Chrystus ustanowił Nowe Przymierze we krwi swojej (por. Łk 22, 20; 1 Kor 11, 25), wszakże księgi Starego Testamentu, przyjęte w całości do nauki ewangelicznej, w Nowym Testamencie uzyskują i ujawniają swój pełny sens (por. Mt 5, 17; Łk 24, 27; Rz 16, 25-26; 2 Kor 3, 14-16) i nawzajem oświetlają i wyjaśniają Nowy Testament” (n. 16).

---

89 Pomocne mogą być następujące pozycje: L. Uspienski, *Teologia Ikony*, Poznań 1993; P. Florenski, *Ikonostas i inne szkice*, Warszawa 1984; P. Evdokimov, *Prawosławie*, Warszawa 1986, s. 277-306; T. Łukaszuk, *Obraz święty - ikona w życiu, wierze i w teologii Kościoła. Zarys teologii świętego obrazu*, Częstochowa 1993.

90 E. Sender, *L'icône image de l'invisible. Eléments de théologie, esthétique et technique*, Paris 1981, s. 8.

91 KKK 1160.

92 L. Potyrała, *Ikona. Katechetyczna funkcja ikony*, Kraków 1998.

93 Tamże, s. 52-64.

94 Tamże, s. 64-69.

95 Warto wiedzieć, iż na midraszach żydowskich oparta jest wspiana książka z zakresu ST: Tomasz Mann, *Józef i jego bracia*, t. 1-3, Warszawa 1988. W mentalność żydowską świetnie też wprowadza chrześcijanin żydowskiego pochodzenia - Roman Brandstaetter, zob. np. jego książkę *Jezus z Nazaretu*, Poznań 1993. Ciekawymi pozycjami, wprowadzającymi w świat interpretacji żydowskiej są: Brat Efraim, *Jezus Żyd praktykujący*, Kraków 1994; D. Lifschitz, *Chcę błogosławić Pana... Psalm 34. Tradycja żydowska i chrześcijańska komentuje Psalm*, Kraków 1997.

Z punktu widzenia interpretacji chrześcijańskiej odnoszenie się jedynie do ksiąg ST nie może zawierać pełni orędzia. Katecheta winien o tym pamiętać. Liturgia uczy nas odczytywania NT w świetle ST. Bez NT nie dowiedzielibyśmy się, czy spełniły się zapowiedzi ST⁹⁶. Np. w Liturgii Godzin zestawione są teksty: Ez i Łk 2, 27⁹⁷; Ez i J 4, 14⁹⁸; Za 14, 8; 13, 1 i J 19, 34⁹⁹; Ps 132 i Łk 1, 32¹⁰⁰. Również czytania mszalne są tak dobrane, by ukazać zbieżności między ST a NT. Przykład mogą stanowić zwłaszcza niedzielne czytania mszalne: Iz 53, 10-11; Ps 33; Hbr 4, 14-16; Mk 10, 35-45¹⁰¹; czytania z okresu Adwentu czy Wielkiego Postu itd.

PKB relacje zachodzące między kanonem żydowskim a chrześcijańskim określa jako złożone i następnie stwierdza: „Kościół Jezusa Chrystusa otrzymał jako Stary Testament księgi, które cieszyły się określoną powagą w społeczności żydowsko-hellenistycznej. Otóż niektórych spośród tych ksiąg nie ma w Biblii hebrajskiej albo znajdują się tam, ale w odrębnej formie. Cały corpus jest więc inny. W związku z tym interpretacja kanoniczna nie może być taka sama, bo przecież każdy tekst powinien być odczytywany w kontekście całego corpus. Ale istotne jest przede wszystkim to, że Kościół odczytuje Stary Testament w świetle wydarzeń paschalnych, to znaczy śmierci i Zmartwychwstania Jezusa Chrystusa, co stwarza sytuację całkowicie nową i całemu Pismu Świętemu nadaje - i to w sposób najbardziej autorytatywny - sens wyraźnie określony i ostateczny (por. *Dei Verbum*, 4). To nowe zdeterminowanie sensu Pisma Świętego stanowi część integralną przedmiotu wiary chrześcijańskiej. Nie powinno ono być jednak pozbawione gotowości przeprowadzania kanonicznej interpretacji etapów wcześniejszych, poprzedzających chrześcijańską Paschę; trzeba bowiem respektować każdy etap historii zbawienia. Pozbawić Stary Testament jego substancji, znaczyłoby skazać Nowy Testament na utratę jego zakorzenienia w historii” (IC1).

Z tego tekstu wynika ważny wniosek dla katechetów. Nie mogą oni całkowicie zaniechać próby odczytania danego tekstu w jego tradycji judaistycznej. Jednakże poprzestanie na niej jest dla chrześcijaństwa niewystarczające. W PKB czytamy: „u Żydów chodzi o religię, która określa naród i pewien styl życia w oparciu o księgi objawione i ustną tradycję, u chrześcijan zaś tym, co decyduje o zaistnieniu wspólnoty jest wiara w Pana Jezusa (...) Te dwa różne punkty wyjścia stanowią dla interpretacji Pisma Świętego dwa różne konteksty, które mimo wielu punktów stycznych i podobieństw, zasadniczo jednak różnią się od siebie” (IC2).

O dużo bardziej niż przy tekstach judaistycznych katecheta musi uważać przy posługiwaniu się komentarzami autorów protestanckich. Nie dotyczy to oczywiście uwag historyczno-literackich, ale interpretacji teologicznej. Niekiedy różnice w doktrynie mogą być przez niego nie zauważone. Stąd konieczność zachowania dużej ostrożności.

---

96 T. Loska, *Heurystyka integralna*, dz. cyt., s. 166.

97 *Liturgia Godzin*, t. 4, Poznań 1988, s. 234.

98 Tamże, s. 238.

99 Tamże, s. 442.

100 Tamże, s. 618-619.

101 Czytania z 29 niedziel zwykłej, rok B.

Wskazane jest również zapoznanie się przez katechetów z oficjalnymi dokumentami kościelnymi dotyczącymi interpretacji tekstów biblijnych. Koniecznymi zagadnieniami, które ułatwiają teologiczną interpretację, wymagającymi pogłębienia przez katechetów, są: zjawisko natchnienia biblijnego oraz wzajemne relacje między Pismem Świętym a UNK¹⁰². W KO czytamy: „Albowiem wszystko to, co dotyczy sposobu interpretowania Pisma Świętego, podlega ostatecznie sądowi Kościoła, który ma od Boga polecenie i posłannictwo strzeżenia i wyjaśniania słowa Bożego” (n. 12). Wnioski, jakie katecheta wysnuwa z biblijnych tekstów, winny być skonfrontowane z wypowiedziami Kościoła przekazanymi przez Tradycję.

5. Egzystencjalne odczytywanie Biblii

Czytanie egzystencjalne Biblii stanowi trzeci wymiar konieczny do odczytania Pisma Świętego jako słowa Bożego kształtującego osobiste życie chrześcijanina. Jest ono związane z teologicznym odczytywaniem tekstu, lecz w porównaniu z nim ma większy wymiar życiowy. Ślad takiego podejścia do Pisma Świętego dostrzegamy w samej Biblii w zjawisku reinterpretacji, jak i literaturze żydowskiej, zwłaszcza w metodzie peszeru¹⁰³.

PKB mówi, że sensem duchowym jest „sens wyrażany przez teksty biblijne, czytane pod natchnieniem Ducha Świętego w kontekście tajemnicy paschalnej Chrystusa i nowego życia, któremu ta tajemnica daje początek (...) Jest rzeczą całkiem normalną odczytywać Pismo Święte w świetle tego nowego kontekstu, którym jest życie w Duchu Świętym” (IIB2). I nie chodzi tutaj o jakiś tylko subiektywny odbiór orędzia Bożego, ale o rzeczywiste poddanie się kierownictwu Ducha Świętego. Można powiedzieć, że jest to bardzo osobiste modlitewne odczytywanie tekstów Biblii.

KO zwraca uwagę, iż czytaniu Pisma Świętego winna towarzyszyć modlitwa¹⁰⁴. Nabożeństwo w synagodze, a potem i chrześcijańska liturgia łączyły modlitwę z lekturą Pisma Świętego¹⁰⁵. Wiele tekstów biblijnych świadczy również o ich liturgicznej genezie (np. Psalmi). Lektura Pisma Świętego winna łączyć się z modlitwą. Takie jest również przekonanie Ojców Kościoła. Modlitwę uważają oni za najważniejszy element prowadzący do zrozumienia Biblii (Grzegorz Teolog, Orygenes, Augustyn i in.)¹⁰⁶. Św. Atanazy pisze: „W nocy i za dnia niech słowo Boże nie schodzi z ust twoich, a głównym twoim zajęciem niech będzie rozważanie Pisma Świętego. Miej psalterz i naucz się psalmów. Wschodzące słońce niech widzi książkę w rękach twoich”¹⁰⁷. Bez modlitwy przy czytaniu Biblii pozostaniemy na poziomie co najwyżej

---

102 KO 9-10. Zob. na ten temat: *Magisterium - teolog. Historia dialogu*, red. Z. Kijas, Kraków 1990; *Tradycja w Kościele*, pr. zbior., Kraków 1994 oraz J. Levie, *Ludzkie dzieje słowa Bożego*, Warszawa 1972.

103 Zob. S. Mędała, *Wprowadzenie do literatury międzytestamentalnej*, Kraków 1994, s. 68-69.

104 KO 25.

105 J. Chmiel, *Czytanie Pisma Świętego jako modlitwa*, RBL 31 (1978) nr 1, s. 22.

106 A. Bober, *Antologia patrystyczna*, Kraków 1966, s. 121.

107 Cyt. za: A. Młotek, *Pismo Święte w życiu pierwszych chrześcijan*, RBL 30 (1977) nr 6, s. 322.

nauki chrześcijańskiej, a nie życia w świetle Ewangelii. Jan Paweł II stwierdza: „Zaiste, chcąc interpretować w sposób zadowalający słowa Boże natchnione przez Ducha Świętego, trzeba dać się kierować Duchowi Świętemu. Żeby zaś to mogło nastąpić, trzeba się modlić, trzeba dużo się modlić; trzeba prosić na modlitwie o wewnętrzne oświecenie przez Ducha Świętego i przyjmować z całą uległością to światło; trzeba modlić się o miłość, bo tylko ona potrafi zrozumieć język Boga, «który jest miłością». W trakcie samego wyjaśniania Pisma trzeba jak najusilniej się starać, by pozostawać w obecności Boga”¹⁰⁸.

W liturgii, katechezie i różnych formach duszpasterstwa biblijnego chodzi o podjęcie takiego czytania słowa Bożego, które będzie wpływać na codzienne, życiowe wybory. Dzieje się to wówczas, gdy dochodzi do konfrontacji kerygmatu biblijnego z życiem katechizowanych. Spotkanie ze słowem Bożym winno mieć charakter objaśniający istotę tekstu biblijnego oraz aktualizujący prawdę zawartą w Biblii z życiem chrześcijańskim. Objasnienie i aktualizacja mają nawzajem się przenikać¹⁰⁹. Związany jest z tym aspekt dostosowywania katechezy do różnego wieku katechizowanych. Nowe *Dyrektorium katechetyczne* w następujący sposób ujmuje to zagadnienie: „Z jednej strony bowiem wiara uczestniczy w rozwoju osoby, a z drugiej każdy okres życia jest wystawiony na wyzwanie nadania mu charakteru chrześcijańskiego i przede wszystkim musi się utrwać przez coraz to nowe zadania powołania chrześcijańskiego (...) Dlatego nieodzowne jest zwrócenie uwagi na wszystkie elementy, jakie wchodzą w grę, zarówno antropologiczno-ewolucyjne, jak i teologiczno-pastoralne, przy wykorzystaniu także najnowszych osiągnięć nauk o człowieku i nauk pedagogicznych dostosowanych do różnego wieku” (DCG [1997] 171). Powyższy tekst wskazuje na konieczność dostosowywania biblijnego komentarza do możliwości percepcyjnych uczniów. Również wskazania dla codziennego życia, czerpane z Biblii, winny uwzględniać stopień dojrzałości chrześcijańskiej katechizowanych. Systematyczne i uporządkowane wprowadzanie odbiorców katechezy w orędzie biblijne i jego rozumienie winno być dokonywane z uwzględnieniem aspektu egzystencjalnego.

Równoczesna interpretacja i aktualizacja tekstów biblijnych dokonuje się w czasie liturgii. PKB zwraca uwagę, iż: „Reforma liturgiczna wprowadzona przez Sobór Watykański II miała na celu udostępnienie katolikom całego bogactwa treści biblijnych. Trzy cykle czytań niedzielno-mszalnych wyznaczają miejsce szczególnie uprzywilejowane ewangeliom po to, aby ukazać w pełnym świetle misterium Chrystusa jako źródła naszego zbawienia. Umieszczając regularnie teksty starotestamentalne obok perykop ewangelijnych, cykl ten często daje możliwość odwoływania się do typologii jako metody interpretacji Pisma Świętego” (IVC1).

Lekcjonarze mszalne zatem mogą być pomocne w przygotowywaniu jednostki katechetycznej, a homilia może być w korelatywnym związku z katechetycznym przeopowiadaniem. Wybrane i komentowane teksty w czasie liturgii mogą stanowić biblij-

108 Przemówienie Jana Pawła II w setną rocznicę ogłoszenia encykliki *Providentissimus Deus* i w pięćdziesiątą rocznicę encykliki *Divino afflante Spiritu*, n. 9.

109 C. Rogowski, *Koncepcje katechetyczne po Soborze Watykańskim II*, Lublin 1997, s. 27; B. Dreher, *Einführung in die Auswahlbibel „Gott unser Heil“*, Freiburg 1967, s. 44-42.

ny tron katechezy. We *Wprowadzeniu do Mszału Rzymskiego*¹¹⁰ czytamy: „W niedziele i święta są trzy czytania, mianowicie czytanie Proroka, Apostoła i Ewangelii; w ten sposób wychowuje się chrześcijan do zrozumienia ciągłości dzieła zbawienia, zgodnie z przedziwną pedagogią Bożą” (n. 318) i dalej: „Lekcjonarze te ułożono w tym celu, aby przez lepszy dobór słowa Bożego wprowadzać słuchających go wiernych w pełniejsze zrozumienie misterium, w którym uczestniczą, i wychowywać do większego umiłowania słowa Bożego” (n. 320). Im większa jest bowiem znajomość tekstów Pisma Świętego u wiernych, tym większe jest oddziaływanie treści biblijnych na codzienne życie chrześcijan.

Ponieważ w katechezie nie ma możliwości, by przedstawić wszystkie teksty biblijne, oczywiste będzie odwoływanie się przede wszystkim do tych, które są ukazane w liturgii. Cykl trzyletni niedzielny (rok A, B i C) oraz dwuletni na dni zwykłe (rok I i II) ma na celu otwarcie „skarbcza biblijnego”: „tak, by w przeciągu lat odczytać wiernym ważniejsze części Pisma Świętego” (KL 51). Katecheta może nawet przygotować specjalne „wypisy”, np. teksty wykorzystywane w okresie Wielkiego Postu, i przy omawianiu zapoznać uczniów z ich kontekstem liturgicznym, bowiem „miejszem naturalnym czytania Pisma Świętego jest zazwyczaj kościół” (PKB IIIB2).

Przykładem może być JI. Można powiedzieć, że Joel jest prorokiem Zesłania Ducha Świętego oraz pokuty. Jego wezwanie do nawrócenia, wzorowane lub zaczerpnięte z liturgii świątynnej, ma swoje naturalne zastosowanie w liturgii wielkopostnej¹¹¹. Katecheta winien odczytywać poszczególne teksty z ich liturgicznym zastosowaniem. Taki sposób ułatwi mu prawidłową realizację nie tylko celu dydaktycznego, ale również wychowawczego katechezy. W ten sposób będzie przygotowywał uczniów w trakcie katechezy do świadomego uczestniczenia w liturgii eucharystycznej.

Teksty biblijne mają kształtować życie codzienne chrześcijanina. Wydaje się, że w historii Kościoła od początku napotykamy na takie właśnie oczekiwanie w stosunku do lektury Pisma Świętego¹¹². Ojcowie Kościoła wielokrotnie wypowiadają się na temat konieczności czytania Biblii dla wzrostu duchowego i wcale nie ograniczają tego wymogu tylko do osób duchownych¹¹³. Orygenes uważa lekturę Pisma Świętego za czerpanie ze studni. Posługując się obrazem Rebeki, „której imię oznacza cierpliwość”, mówi: „Cały zapis stanowi tajemnicę: Chrystus pragnie i ciebie zaręczyć ze sobą”¹¹⁴. Wnikanie w sens tekstów biblijnych wymaga nie tylko cierpliwości, ale i prawdziwej pokory wobec słowa Bożego¹¹⁵. Jest to przede wszystkim czytanie

---

110 Poznań 1986.

111 R. de Vaux, BJ, s. 988.

112 Zob. np. R. Murawski, *Katecheza chrzcielna w procesie wtajemniczenia chrześcijańskiego czasów apostołskich*, dz. cyt.; J. Daniélou, R. du Charlat, *La catéchèse aux premiers siècles*, Paris 1968; E. Testa, *La missione e la catechesi nella Bibbia*, Roma-Brescia 1981; K. Romaniuk, *Biblia u Ojców Kościoła a Ojcowie Kościoła w studium Biblii*, RTK 22 (1975) z. 1, s. 65-73; A. Eckmann, *Pismo Święte w życiu Kościoła i nauczaniu Ojców Kościoła*, AK 71 (1979) z. 2, s. 201-212.

113 J. Weismayer, *Pełnia życia. Zarys historii i teologii chrześcijańskiej duchowości*, Kraków 1993, s. 84-85.

114 Orygenes, *Z homilii 10 do Księgi Rodzaju*, w: *Odpowiedź na Słowo. Najstarsi mistrzowie chrześcijańskiej modlitwy*, red. H. Pietras, Kraków 1993, s. 248.

115 Por. Święty Augustyn, *Wyznania*, Kraków 1994, s. 257.

Biblii "w Duchu". Interpretacja taka polega na przechodzeniu pod kierunkiem Ducha Świętego przez sens wyrazowy do głębi misterium, gdzie spotykamy się z Chrystusem¹¹⁶.

Wszelka autentyczna interpretacja duchowa opiera się na interpretacji historycznej i zakorzenia w Tradycji, czego wyrazem jest liturgiczna celebrowanie: uroczyste proklamowanie i wyjaśnianie orędzia biblijnego. Jej celem jest aktualizacja Bożego słowa, czyli uobecnienie zbawczych czynów Boga w głoszeniu słowa Bożego¹¹⁷. Już sam układ czytań mszalnych dobrany do liturgicznego wspomnienia dnia ma ułatwiać ową aktualizację. Wymownym przykładem jest przeznaczenie fragmentu z Mdr w dniu św. Stanisława Kostki¹¹⁸. Fragment biblijny tłumaczy życie Świętego. Takie zastosowanie Pisma Świętego w hermeneutyce jest akomodacją¹¹⁹. Z innym przykładem akomodacji spotykamy się wówczas, gdy lekcjonarz podaje tylko wybrane fragmenty z większej całości¹²⁰. Akomodacja, która wpływa na odczytanie tekstu biblijnego w nowym kontekście, przyczynia się do aktualizacji owego tekstu, odczytania go w aspekcie egzystencjalnym. Aktualizacja natomiast jest celem duchowego czytania Biblii.

PKB podaje szereg zasad dotyczących aktualizacji¹²¹. Przede wszystkim jest możliwa, ponieważ teksty biblijne posiadają swoją ponadczasową wartość. Jest konieczna, co wynika z uwarunkowań historycznych i kulturowych, w jakich powstawały teksty biblijne. Aktualizacja powinna mieć na uwadze relacje między NT i ST, z tym że NT nie tylko jest dopełnieniem, ale i swoistym „przekroczeniem” ST. Aktualizacja urzeczywistnia się dzięki dynamizmowi Tradycji Kościoła. W procesie aktualizacji chodzi o rzetelne poszukiwanie światła, jakie teksty biblijne mogą rzucać na współczesność. Takie działanie - jak dalej stwierdza PKB - zakłada trzy etapy: słuchanie słowa Bożego z pozycji współczesnego człowieka; podjęcie próby odpowiedzi na pytania, jakie Biblia stawia człowiekowi żyjącemu dzisiaj; wydobywanie z tekstu biblijnego tych elementów, które mogą pomóc człowiekowi w ukierunkowaniu swojego życia zgodnie z wolą Bożą¹²². C. Rogowski trafnie scharakteryzował¹²³ zadania katechezy biblijnej: „Egzegetyczna interpretacja tekstu, będąca podstawą katechezy, powinna uwspółcześniać prawdę tekstu, co jest elementem koncepcji hermeneutycznej. Można

---

116 S. Hareźga, „*En Pneumati*” jako zasada interpretacji Pisma św. we wschodniej Tradycji Kościoła, RBL 43 (1990) nr 3-6, s. 114.

117 *Praktyczny słownik biblijny*, dz. cyt., s. 25.

118 *Lekcjonarz*, t. 6, s. 279.

119 J. Szłaga, *Hermeneutyka biblijna*, art. cyt., s. 193-194; T. Loska, *Heurystyka integralna*, dz. cyt., s. 186; J. Kudasiewicz, J. Szłaga, *Akomodacja biblijna*, EK I, s. 242-245; J. Kudasiewicz, *Proforystyka pastoralna*, art. cyt., s. 242-244.

120 Tak jest np. w 32. tygodniu okresu zwykłego, w sobotę (II rok). Fragment Mdr z lekcjonarza (18, 14-16; 19, 6-9) podkreśla moc słowa Bożego w wyjściu Izraelitów z Egiptu. W całym tekście natomiast ukazana jest „niszcząca” moc Boża zarówno wobec Izraelitów, jak i Egipcjan - by skłonić ku nawróceniu.

121 PKB IVA1.

122 Tamże IVA2.

123 Streszczając poglądy niemieckich katechetyków: W. Langer, *Schriftauslegung im Unterricht*, Einsiedeln 1968, s. 32-40; B. Dreher, *Einführung in die Auswahlbibel*, dz. cyt., s. 23-72.

postawić pytanie, co dany tekst mówił kiedyś człowiekowi na temat wiary i życia, a co ma do powiedzenia dziś każdemu młodemu człowiekowi uczestniczącemu w katechezie. Przy tym ważne jest, by nie zatrzymywać się na etapie egzegezy historycznej i tylko prostym tłumaczeniu przeszłości, ale uwypuklić terażniejszość i otwarcie perspektyw służących rozwojowi wiary w danym momencie. Dlatego szkolne nauczanie religii nie może zatrzymywać się na nieistotnych szczegółach historycznych, ale jego celem musi być przekazywanie zbawczej prawdy w kontekście aktualnej rzeczywistości. Ponieważ nie wszystko, co jest ważne z teologicznego punktu widzenia, musi być w równym stopniu ważne dla grupy katechetycznej, dlatego przed katechetą, znającym «swoją grupę» i odpowiedzialnym za rozwój życia w wierze poszczególnych jej uczestników, stoi ważne zadanie: to on sam musi zdecydować, pod jakim kątem omówić daną perykopę, aby uzyskać możliwie najbardziej pozytywny skutek¹²⁴.

Posługa słowa nie może być zwykłym powtarzaniem dawnej nauki, lecz stanowi wiernie jej odtwarzanie - z zastosowaniem do nowych problemów i ze wzrastającym jej zrozumieniem¹²⁵. Jest to bezustanne odkrywanie biblijnego orędzia przez coraz bardziej odnawianą świadomość jego wpływu na osobiste życie każdego chrześcijanina¹²⁶. Należy mieć na uwadze fakt, iż będzie to zawsze odczytywanie ukierunkowane chrystocentrycznie. Przypominają o tym słowa św. Hieronima: „Nieznamość Pisma Świętego jest nieznamością Chrystusa”¹²⁷. Rozważanie i systematyczne studiowanie Pisma Świętego ma doprowadzać do tajemnicy Chrystusa¹²⁸, obecnego w Kościele¹²⁹, aby Go naśladować¹³⁰. Najpierw katecheta musi doświadczyć owego spotkania z Chrystusem w słowie Bożym, winien odkryć kerygmat, by mógł stać się świadkiem Zmartwychwstałego i sługą Słowa.

6. Niewłaściwe sposoby odczytywania Pisma Świętego

A. Powierzchowne czytanie

Jednym z najczęściej popełnianych błędów jest powierzchowne czytanie Biblii. W PKB czytamy, że katechezie grozi posługiwanie się niewłaściwymi komentarzami: „Najczęstsze niebezpieczeństwo polega na poddaniu się pokusie korzystania z komentarzy zbyt powierzchownych, ograniczających się do chronologicznego przedstawiania następujących po sobie wydarzeń i postaci biblijnych” (IVC3). Powierzchowne czytanie Pisma Świętego polega na jedynie wyrazowym zrozumieniu treści poszczególnych zdań. Brak odniesienia do kontekstu bliższego i dalszego oraz zrozumienia specyficznych terminów wynikających z uwarunkowań kulturowych, historycz-

---

124 C. Rogowski, *Koncepcje katechetyczne po Soborze Watykańskim II*, dz. cyt., s. 26.

125 DCG [1971] 13.

126 Ct 26.

127 Przytacza te słowa Sobór w KO 25, wzywając wiernych, a zwłaszcza tych, którzy głoszą słowo, aby przyłączyli się do Biblii.

128 KO 24.

129 KK 7.

130 DM 24.

nych czy geograficznych, jak również zaniedbanie komentarza teologicznego sprawiają, iż przesłanie tekstu biblijnego zostaje znacznie zubożone.

Katecheta winien mieć świadomość, iż uczeń zna wiele perykop biblijnych z wcześniejszych lat katechezy bądź niedzielnej liturgii. Często jest to pamiętanie jedynie faktów - tego, co się wydarzyło, a więc rozumienie powierzchowne. Na katechezie jest czas i miejsce na to, by uczeń „wszedł w głąb” danego tekstu, by poznał kontekst, bliżej zapoznał się z opisanymi osobami, zobaczył na mapie wymienione miejscowości, wzbogacił rozumienie tekstu przez refleksję teologiczną, wysnuł własne wnioski. Wcześniej katecheta sam winien zastosować do danego tekstu wszelkie znane sobie katechetyczne metody biblijne. Uchroni go to przed jednostronnym spojrzeniem na daną perykopę, pomoże odczytać sens teologiczny i egzystencjalny oraz ułatwi wybranie odpowiedniej metody, stosownie do treści, celów, wieku uczniów, swoich predyspozycji oraz możliwości techniczno-organizacyjnych¹³¹.

Preferowanie jednego rodzaju metod jest następnym błędem, jaki może przytrafić się katechezie. Należy pamiętać, że poszczególne metody zwracają jedynie uwagę na jakiś aspekt - egzystencjalny bądź interpretacyjny. Nie roszczą sobie one jednak pretensji do ukazania pełni znaczenia danej perykopy. Nie wolno zatem ograniczać się jedynie do biblijnych metod dramatyzacyjnych, interpretacyjnych czy tylko egzystencjalnych¹³², lecz w miarę możliwości wdrażać uczniów jak najwcześniej do każdego z tych rodzajów metod. Im więcej metod będzie stosował katecheta przy indywidualnej lekturze Pisma Świętego, tym więcej umiejętności w interpretacji Biblii przekaze swoim uczniom w czasie katechetycznych spotkań. Związana jest z tym również sprawa formacji katechetów. W trakcie studiów należy wytworzyć odpowiednie warunki do dobrego opanowania poszczególnych metod, wykorzystywanych przy interpretacji tekstów biblijnych.

B. Fundamentalistyczne czytanie Biblii

Częstym błędem jest fundamentalistyczne czytanie Biblii, polegające na lekceważeniu zasad historyczno-literackich dotyczących gatunku, etapów redakcji czy kontekstu historycznego. PKB tak określa fundamentalistyczną lekturę Pisma Świętego: „opiera się [ona] na założeniu, że Biblia, będąc natchnionym i wolnym od błędu Słowem Bożym, powinna być odczytywana oraz interpretowana dosłownie we wszystkich szczegółach. Jednakże przez «interpretację dosłowną» rozumie się tu jakby pierwsze rozumienie, «literalne», czyli wykluczające wszelkie próby rozumienia Biblii z uwzględnieniem jej historycznego powiększania się i rozwoju” (IF). Fundamentalizm biblijny przeakcentowuje zatem z jednej strony funkcję natchnienia, a z drugiej - niedowartościowuje bądź całkowicie neguje czynnik ludzki w powstawaniu tekstów

---

131 Na temat kryteriów doboru metod w katechezie zob. A. Długosz, *Jak przygotowywać i oceniać katechezę. Elementy dydaktyki katechetycznej*, Częstochowa 1997, s. 80-81; A. Szałowski, *Zagadnienia metodyczne w katechezie młodzieżowej*, w: *Teoretyczne założenia katechezy młodzieżowej*, red. R. Murawski, Warszawa 1989, s. 374-375.

132 A. Długosz, *Jak przygotowywać i oceniać katechezę*, dz. cyt., s. 83-123; B. Stypułkowska, *Aspekt profetyczny przygotowania katechetów do posługi głoszenia słowa Bożego w kontekście współczesnej katechezy szkolnej*, (mps), Częstochowa 1996, s. 29-44.

Pisma Świętego¹³³. Doprowadza to np. do błędnego interpretowania poematu o stworzeniu, opowiadania o potopie, dziejów Jonasza itp. Fundamentalizmem nazwiemy również „wrywanie” poszczególnych zdań z kontekstu i powoływanie się na dane stwierdzenie w argumentacji. Innym wyrazem fundamentalistycznego podejścia do Biblii jest tendencja udowodnienia za wszelką cenę „iż Biblia ma rację” i uzgadnianie faktów historycznych czy praw przyrodniczych z przekazem biblijnym¹³⁴. Zwrócenie uwagi, że takie podejście do Biblii bywa niewłaściwe, jest ważne zwłaszcza w obecnej sytuacji swoistej „inwazji” wszelkiego rodzaju sekt na obszarze Europy Środkowo-wschodniej.

Z fundamentalizmem biblijnym związana jest często praktyka otwierania Biblii „na chybił trafił”¹³⁵, gdy traktowana jest w sposób magiczny jako bezwzględna wyrocznia Boża. Wśród najczęstszych nieprawidłowości stosowania tej metody można wymienić: otwieranie Pisma Świętego „na chybił trafił” na początku każdej modlitwy; przedkładanie fragmentów biblijnych znalezionych przez przypadek nad teksty z liturgii dnia; przyznawanie większej wartości temu, co się czyta, od głosu własnego sumienia, zwłaszcza gdy chodzi o rozwiązanie jakiegoś konkretnego problemu.

Zbyt ni subiektywizm w podejściu do Biblii przeszkadza w jej prawidłowym egzystencjalnym odczytaniu. Nawet może się zdarzyć, że wnioski będą zupełnie błędne¹³⁶. Będzie to czerpanie z Pisma Świętego fałszywego poczucia bezpieczeństwa. Należy bowiem pamiętać, że Pismo Święte nie zawsze podaje bezpośrednią odpowiedź na życiowe problemy, w jakie uwikłany jest człowiek¹³⁷.

C. Niepoprawna aktualizacja

PKB przestrzega przed manipulowaniem tekstami biblijnymi. Aktualizacja nie może przekraczać pewnych granic¹³⁸. Jako błędną wymienia lekturę tendencyjną, która sprzyja posługiwaniu się Pismem Świętym dla własnych, wcześniej określonych celów. Aktualizacja jest niepoprawna, gdy opiera się na założeniach filozoficznych, sprzecznych z przekazem wiary (racjonalizm, ateizm); nie respektuje sprawiedliwości społecznej i ewangelicznej miłości (propagowanie np. segregacji rasowej, antysemityzmu, seksualizmu). Z manipulacją w katechezie możemy mieć do czynienia wówczas, gdy dostosowujemy teksty biblijne do wcześniej wyznaczonych przez nas celów, nie zwracając uwagi na wcześniejsze poprawne zrozumienie perykopy. Dla-

---

133 S. Szymik, *Lektura fundamentalistyczna Biblii i zagrożenia z niej płynące w świetle dokumentu PKB*, CT 66 (1996) nr 1, s. 78.

134 W. Keller w książce *A jednak Pismo Święte ma rację*, Warszawa 1959 stara się wykazać, iż archeologia potwierdza dane biblijne; zob. na temat tej książki: J. Kudasiewicz, *Biblia, historia, nauka*, Kraków 1987, s. 225-227.

135 S. Babolin w art. *Otworzyć Pismo Święte „na chybił trafił”*, Com 15 (1995) nr 2, s. 124-131 podaje wiele przykładów z Tradycji stosowania tej metody, wykazując jej wartość. Pisze również o niebezpieczeństwach nadużywania owej praktyki.

136 M. Czajkowski, *Egzystencjalna lektura Biblii*, dz. cyt., s. 93.

137 S. Szymik, *Lektura fundamentalistyczna Biblii i zagrożenia z niej płynące w świetle dokumentu PKB*, art. cyt., s. 81; o zagrożeniach fundamentalizmu zob. również: J.S. Spong, *Rescuing the Bible from Fundamentalism*, London 1991, s. 1-25.

138 PKB IVA3.

tego należy zachęcać katechetów, by pracę nad przygotowaniem konspektu rozpoczęli od egzegezy biblijnej. Dobre zrozumienie przesłania teologicznego i egzystencjalnego tekstu pozwoli katechecie na poprawne sformułowanie celów: dydaktycznego i wychowawczego.

Aby uniknąć błędów wynikających z nieprawidłowego czytania tekstów Pisma Świętego konieczna jest pogłębiona lektura biblijna. Przed fundamentalizmem biblijnym i zbytnim subiektywizmem chronią katechetę zasady historyczno-literackie oraz stosowanie biblijnych metod interpretacyjnych. Zatem katecheta powinien mieć dostęp do różnorodnych pomocy biblijnych. J. Flis zestawia je wraz z uzasadnieniem. Wymienia następujące: krytyczny tekst biblijny wraz z różnymi przekładami, konkordancje, synopsy, słowniki i encyklopedie biblijne, atlasy i historie, introdukcje, komentarze i teologie, inne pozycje wydawnicze (czasopisma, serie, monografie i bibliografie)¹³⁹. Używanie powyższych pozycji umożliwia wnikliwszą interpretację tekstów biblijnych, co dla katechety jest koniecznością.

7. Zakres i zadania dydaktyki biblijnej

Powyżej przedstawiono główne obszary wiedzy biblijnej potrzebne katechetom do właściwego zrozumienia i interpretowania tekstów Pisma Świętego. Skoro katecheta jest prorokiem, który zna słowo Boże, należy wskazać przygotowującym się do tej posługi, w jaki sposób mają czytać Pismo Święte, aby nie lekceważyć ani jego ludzkiego charakteru, ani Bożego wymiaru. Każdy, kto interpretuje Biblię w imieniu Kościoła - a taką osobą jest katecheta, winien systematycznie i w sposób ciągły czytać Pismo Święte, żyć się z tekstem na tyle, by pamiętać jego sens wyrazowy i podstawową interpretację teologiczną. Prawidłowa interpretacja teologiczna jest niemożliwa bez choćby podstawowej umiejętności stosowania zasad historyczno-literackich. Odczytanie danego tekstu w duchu epoki i w prawdzie jego gatunku literackiego jest punktem wyjścia do wysnuwania wniosków teologicznych, a potem równie ważnych wniosków egzystencjalnych. Formacja biblijna katechetów wymaga zatem zdobycia wielu umiejętności. Zasadne staje się pytanie o możliwości takiego przygotowania katechetów do głoszenia słowa Bożego, by potrafili interpretować Biblię w sposób kompetentny. Jedną z prób odpowiedzi jest propozycja wprowadzenia zajęć z dydaktyki biblijnej zarówno na etapie formacji podstawowej, jak i w stałej formacji katechetów.

Dydaktykę biblijną możemy określić jako dydaktykę przedmiotową. Zatem jak każda dydaktyka przedmiotowa jest ona teorią zajmującą się procesem kształcenia w obrębie problematyki biblijnej, posiadającą atrybuty naukowości. Jest nauką metodologicznie i merytorycznie powiązaną z dydaktyką ogólną¹⁴⁰ i należy do nauk pedagogicznych. Posługuje się metodami badań pedagogicznych, do których należą m.in.: obserwacja, eksperyment pedagogiczny, wywiad i in.. Stosuje techniki badań pedagogicznych oraz ich narzędzia badawcze¹⁴¹.

139 J. Flis, *Warsztat badawczy początkującego egzegety*, art. cyt., s. 344.

140 W. Okoń, *Związki między dydaktyką ogólną a dydaktykami przedmiotowymi*, Nowa Szkoła XLIII (1987) nr 1, s. 6.

141 M. Łobodzki, *Wprowadzenie do metodologii badań pedagogicznych*, Kraków 1999; T. Pilch, *Zasady badań pedagogicznych*, Warszawa 1998; W. Zaczyński, *Praca badawcza nauczyciela*, Warszawa 1995.

Dydaktyka biblijna stając na pograniczu nauk pedagogiczno-biblijnych posiada także własną metodologię badań i silne związki treściowe z biblistyką. Dydaktyka biblijna, ze względu na swój specyficzny charakter, wchodzi również w zakres nauk teologicznych. Włączyć ją należy w grupę przedmiotów teologii praktycznej. Zadaniem dydaktyki biblijnej jest opracowanie podstaw teoretycznych, związanych z przekazywaniem umiejętności poprawnego interpretowania tekstu biblijnego, jak i metodyki - wypracowania dobrych metod biblijnych i środków dydaktycznych oraz zaprezentowania i usystematyzowania już istniejących.

Ogólnie rzecz biorąc dydaktykę biblijną można określić jako naukę o edukacji biblijnej. Podobnie jak dydaktyki ogólnej nie można utożsamiać z dydaktyką szkolną¹⁴², również i w przypadku dydaktyki biblijnej mówimy o edukacji w szerokim rozumieniu. Dlatego dydaktyka biblijna winna się zająć procesem zdobywania umiejętności poprawnego odczytywania orędzia Pisma Świętego jako równocześnie zbioru ksiąg historycznych oraz natchnionego słowa Bożego, działalnością edukacyjną na tym polu różnych instytucji (m.in. uczelni kościelnych, parafii, szkoły, wspólnot religijnych, szkoły, towarzystw biblijnych), publikacji o tematyce biblijnej (począwszy od prac naukowych po powieści biblijne). Dopiero w obrębie ogólnej dydaktyki biblijnej możemy wyróżnić szkolną dydaktykę biblijną. Winna ona koncentrować swoją uwagę na katechezie biblijnej jako szczególnej formie systematycznego i uporządkowanego przekazu treści biblijnych. Szkolna dydaktyka biblijna jest dydaktyką przedmiotową, dotyczącą problematyki wdrażania do poprawnego rozumienia tekstów Pisma Świętego na poziomie egzegezy podstawowej w ramach katechizacji szkolnej. W zakres jej zadań wchodzi problematyka biblijnej formacji katechetów.

Zadaniem szkolnej dydaktyki biblijnej jest formułowanie celów katechezy biblijnej, opracowanie kryteriów doboru i sposobu układu treści katechezy biblijnej, adaptowanie ogólnodydaktycznych oraz opracowanie własnych – biblijnych metod i środków dydaktycznych, badanie procesu nauczania-uczenia się odnośnie do problematyki biblijnej, wykrywanie prawidłowości tego procesu oraz racjonalizowanie jego organizacji. Choć być może termin „dydaktyka biblijna” stosowany jest stosunkowo rzadko w literaturze katechetycznej, to jednak należy zauważyć, że problematyka ta w posoborowej katechezie jest stale obecna. Biblia ustawicznie znajduje się w centrum zainteresowania katechetów. Nie podjęto jednakże systematycznej refleksji nad biblijną formacją katechetów oraz nad usystematyzowaniem zasad katechetycznej interpretacji biblijnej.

Dydaktyka należy do nauk pedagogicznych. Określa się ją nawet jako naukę podstawową, której głównym zadaniem jest ustalanie zależności warunkujących działalność dydaktyczną¹⁴³. Dlatego zajmuje się treścią, metodami oraz formami nauczania. W niniejszej pracy ta problematyka ogranicza się do przygotowania katechetów do posługi głoszenia słowa Bożego. Założenia i wnioski mogą być podstawą do wypracowania pełnej katechetycznej dydaktyki biblijnej, która z kolei będzie się zajmowała procesem nauczania i uczenia się rozumienia Biblii w ramach katechizacji na poszczególnych etapach szkolnych.

---

142 W. Okoń, *Związki między dydaktyką ogólną a dydaktykami przedmiotowymi*, art. cyt., s. 6.

143 W. Okoń, *Nowy słownik pedagogiczny*, dz. cyt., s. 60.

Dydaktyka biblijna - jak każda dydaktyka szczegółowa - dotyczy teorii oraz praktyki nauczania i uczenia się¹⁴⁴. W przypadku Pisma Świętego chodzi o wypracowanie zasad i reguł nauczania - uczenia się rozumienia i przekazywania treści biblijnych opartych na poprawnej interpretacji. W zakres tak rozumianej dydaktyki wchodzi określenie podstawowych zasad hermeneutyki biblijnej, jakimi musi się kierować współczesny człowiek, by poprawnie rozumiał natchnione teksty, wyznaczenie podstawowego zakresu znajomości Biblii oraz opracowanie form i metod, które umożliwią zdobywanie umiejętności właściwej interpretacji - zgodnej z intencją UNK. Dydaktyka biblijna ma wskazywać, w jaki sposób wprowadzać uczniów w poprawne rozumienie tekstów biblijnych. Oczywiście, że swoim zakresem obejmuje ona również katechetów. To oni są pierwszymi, których trzeba otoczyć pedagogiczną troską. Katecheta poprawnie interpretujący Pismo Święte stanie się ważnym ogniwem planu dydaktycznego, obejmującego wszystkich wierzących. Absolwenci szkoły średniej¹⁴⁵ powinni być przygotowani do samodzielnego czytania Pisma Świętego i wnsnuwania z tej lektury poprawnych teologicznie wniosków.

Obecnie zdarza się, iż katecheci nie mają orientacji w Piśmie Świętym. Teksty proponowane przez podręczniki oraz programy interpretują bardzo powierzchownie, nie uwzględniając ich kontekstu bliższego i dalszego, a nawet charakteru danej księgi, z jakiej owe teksty pochodzą. To sprawia, iż katecheza - tak bardzo przecież ubiblijnia - nie jest dla uczniów przygotowaniem do rozumienia Pisma Świętego i nie wdraża ich do kursorycznego, codziennego studium. Potrzeba opracowania dobrej katechetycznej dydaktyki biblijnej jest koniecznością. J. Kudasiewicz wielokrotnie wypowiadał się na temat konieczności zaistnienia nowej dyscypliny teologicznej, nazywanej dydaktyką biblijną, hermeneutyką praktyczną czy biblijną hermeneutyką dla przepowiadania¹⁴⁶.

W obecnej formacji teologicznej brakuje systematycznego wprowadzania w przygotowywanie przekazu treści biblijnych dla potrzeb różnych grup wiekowych. W literaturze katechetycznej brak również dyskusji na ten temat, tak jakby problem nie istniał. Wprowadzenie w tok studiów zajęć z dydaktyki biblijnej pozwoli zintegrować wiadomości z zakresu biblistyki i dydaktyki. Czym innym bowiem jest samo studium Pisma Świętego, czym innym zaś przygotowanie się do interpretowania tekstów biblijnych dla potrzeb katechezy.

---

144 Cz. Kupisiewicz, *Podstawy dydaktyki ogólnej*, Warszawa 1995, s. 13.

145 Po reformie oświatowej, mającej rozpocząć się z dniem 1 września 1999 r., dotyczy to uczniów zarówno gimnazjum, jak i liceum.

146 J. Kudasiewicz, *Wstęp*, w: *Biblia w nauczaniu chrześcijańskim*, red. tenże, Lublin 1991, s. 10. Zob. również tego autora: *Pismo św. w teologii i duszpasterstwie. Rys historyczno-metodologiczny*, w: tamże, s. 17-47; *Współczesna hermeneutyka biblijna a przepowiadanie*, w: *Współczesna biblistyka polska 1945-1970*, red. J. Łach i M. Wolniewicz, Warszawa 1972, s. 172-196; Tenże, *Proforystyka pastoralna. Pismo Św. jako księga Ludu Bożego*, w: *Wstęp ogólny do Pisma Świętego*, red. J. Szłaga, Poznań-Warszawa 1986, s. 221-275.

WYKAZ SKRÓTÓW

- AAS - Acta Apostolicae Sedis, Roma 1909-
 AC - Analecta Cracoviensia, Kraków 1969-
 AK - Ateneum Kapłańskie, Włocławek 1909-
 BJ - Biblia Jerozolimska
 BT - Biblia Tysiąclecia
 BP - Biblia Poznańska
 Com - Communio, Frankfurt am Main 1972-
 Conc - Concilium, Poznań 1965-1971
 Ct - Adhortacja apostolska Jana Pawła II o katechizacji w naszych czasach (*Catechesi tradendae*)
 CT - Collectanea Theologica, Warszawa 1949-
 CzST - Częstochowskie Studia Teologiczne, Częstochowa 1973-
 CzWD - Częstochowskie Wiadomości Diecezjalne, Częstochowa 1926-1992 (dalej jako Wiadomości Archidiecezji Częstochowskiej)
 DC - La Documentation catholique, Paris 1924-
 DCG - Dyrektorium katechetyczne
 DFK - Dekret Soboru Watykańskiego II o formacji kapłańskiej (*Unitatis redintegratio*)
 DM - Dekret Soboru Watykańskiego II o działalności misyjnej Kościoła (*Ad gentes divinitus*)
 DRN - Deklaracja Soboru Watykańskiego II o o stosunku Kościoła do religii niechrześcijańskich (*Nostra aetate*)
 DWR - Deklaracja Soboru Watykańskiego II o wolności religijnej (*Dignitatis humanae*)
 EB - *Enchiridion Biblicum. Documenta Ecclesiastica Sacram Scripturam Spectantia. Auctoritate Pontificiae Commissionis de Re Biblica edita. Editio quarta aucta et recognita*, Neapoli-Romae 1961.
 EK - Encyklopedia Katolicka
 HD - Homo Dei, Tuchów, Wrocław, Warszawa 1932-
 ITK - Instrukcja o powołaniu teologa w Kościele
 Kat - Katecheta, Poznań 1957-
 KatBl - Katechetische Blätter, München 1875-
 KK - Konstytucja dogmatyczna Soboru Watykańskiego II o Kościele (*Lumen gentium*)
 KKK - Katechizm Kościoła Katolickiego
 KL - Konstytucja Soboru Watykańskiego II o liturgii świętej (*Sacrosanctum Concilium*)
 KO - Konstytucja dogmatyczna Soboru Watykańskiego II o Objawieniu Bożym (*Dei verbum*)
 KRK - Katechizm Religii Katolickiej
 NT - Nowy Testament
 OR - L'Osservatore Romano, Watykan 1926-
 PKB - Papieska Komisja Biblijna, Instrukcja *Interpretacja Pisma Świętego w Kościele*
 PL - *Patrologia latina*, wyd. J.P. Migne, Paris 1878-90.
 PP - Przegląd Powszechny, Warszawa 1884-
 RB - Revue biblique, Paris 1892-
 RBL - Ruch Biblijny i Liturgiczny, Kraków 1948-
 RH - Encyklika Jana Pawła II *Redemptor hominis*
 RTChAT - Roczniki Teologiczne Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej, Warszawa 1959-
 RTK - Roczniki Teologiczno-Kanoniczne, Lublin 1949-
 ST - Stary Testament
 SThV - Studia Theologica Varsaviensia, Warszawa 1963-
 UNK - Urząd Nauczycielski Kościoła

Skróty ksiąg biblijnych wg: Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych. Opracował zespół biblistów polskich z inicjatywy benedyktynów tyńskich, wyd. trzecie, Poznań-Warszawa 1990.

A oraz następne cyfry rzymskie i litery B, C... oznaczają kolejne punkty umieszczone w PKB.